

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 37 Volume: 8 Issue: 37

Nisan 2015 April 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ARKEOLOJİK VERİLER IŞIĞINDA DOĞU ANADOLU GEÇ DEMİR ÇAĞI (MÖ 7.-4. Y.Y.) ÇANAK ÇÖMLEĞİ*
LATE IRON AGE (7.-4. CENTURIES BC) POTTERY OF EASTERN ANATOLIA IN THE LIGHT OF ARCHAEOLOGICAL DATA

Davut YİĞİTPAŞA*

Öz

Bu çalışmanın amacı, Urartu Devleti'nin yıkılma sürecinden başlayarak ardından gelen Akhemenid dönemini kapsayan Geç Demir Çağı çanak çömleğini inceleyip, yayılım ve gelişim süreci hakkında bilgi edinmek, İran ve Anadolu'da yer alan diğer çağdaş kültürlerle etkileşimini tespit etmeye çalışmak ve yerel ve bölgesel etkileşimi üzerine yeni sonuçlar elde etmeye yöneliktir.

Yayınlanmış malzemeler ve Geç Demir Çağı seramiklerinin bulunduğu bölge müzelerinde çalışılarak mal grupları ve tipolojik özellikleri ele alınıp bu dönem seramik repertuarının bilinen tüm formları izlenmeye çalışılmıştır. Bu repertuarda seramiklerin çoğu öncüsüz olarak birden bire ortaya çıkmıştır. Hızlı dönen bir çarkta, az bir bölümü de elde yapılan seramik Urartu çanak çömleğinden teknik, biçim ve boya bezemeleri yönünden büyük farklılıklar taşır. Akhemenidler'in yayılım alanında görülen bu kaplar, krem astar ve boya bezemeleriyle karakterize olurlar. En çok bulunan, kapların önemli bir bölümünü alt tipleriyle birlikte ele alınan kase ve çanaklar oluşturur. Tankart, çaydanlık, tabak, şişe, tas, askos ve maşrapalar ender görülen formlardandır. Söz konusu çanak çömleklerin formları ve bezemeleri incelenerek kullanım amaçları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Anadolu, Geç Demir Çağı, Post-Urartu, Akhemenid, Boya Bezemeli Çanak-Çömlek, Triangle Ware, Festoon Ware.

Abstract

The purpose of this study is to examine Late Iron Age pottery which begins from the collapse of Urartu State and includes the following Achaemenid period to obtain information about its process of spreading and developing, to confirm the interaction with other modern cultures in Persia and Anatolia and to reach new results on local and regional interaction.

We have worked on published materials and Late Iron Age ceramics which are found in regional museums and monitored all known forms of ceramic repertoire of this era by evaluating the product groups and typological characteristics of the goods. Most of the ceramics in this repertoire have emerged without any pioneer. The ceramics produced on a fast rotating wheel differs greatly from Urartian pottery in terms of technique, form and paint decorations. The potteries which are seen in Achaemenids territory are characterized by cream lining and paint ornaments. The most common types are bowls and cups. Tankards, teapots, plates, bottles, cups, askos and mugs are less frequent. The form and decoration of aforementioned potteries were investigated and their intended purpose is presented.

Keywords: Eastern Anatolia, Late Iron Age, Post-Urartu, Achaemenid, Dye-Ornamented Pottery, Triangle Ware, Festoon Ware.

1. GİRİŞ

Doğu Anadolu topraklarında yeşeren Urartu Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte farklı stilde yeni bir geleneğin ve kültürün ürünü olan bir çanak çömlek türü ortaya çıkar. Akhemenidler'in yayılım alanında görülen bu kaplar, krem astar ve boya bezemeleriyle karakterize olurlar. Geç Demir Çağ (I-II) (Bundan sonra

*Bu makale yazar tarafından 2010 yılında Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'nda yapılan doktora tezinin özetidir. Katkılarından dolayı danışmanım Prof. Dr. Mehmet Karaosmanoğlu ve ayrıca Prof. Dr. Kemalettin Köroğlu, Yrd. Doç. Dr. Erkan Konyar, Charles A. Burney'in yüzey araştırması seramiklerini yayınlamama izin veren sayın Dr. Lutgarde Vandepuit ve İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'ne, Ahlat, Kars, Van, Ankara Medeniyetler ve Malatya Müze Müdürlüklerine teşekkür ederim.

* Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi ABD, Kurupelit Kampüsü/55139-SAMSUN. E-mail: davut.yigitpasa@omu.edu.tr

GDC), Urartu ve Akhemenid Krallığı'nın yıkıldığı tarihleri kapsayan (MÖ 645/625-330) dönem olarak değerlendirilmektedir. Post-Urartu ve Med olarak tanımlanan ilk evre (GDC I) (MÖ 645/625-550) ve daha sonraki Pers-Akhemenid egemenliği (GDC II) (MÖ 550-330) olmak üzere iki evreyle temsil olunur¹.

S. Kroll, Bastam seramiğini erken ve geç olarak gruplamıştır². L. D. Levine, hem Agrap Tepe'de hem de Bastam'da boyalı mal bulunmadığını ancak her ikisinde de kırmızı astarlı Urartu seramiği bulunduğunu ve Hasanlu IIIB'nin erken tabakalarıyla kabaca çağdaş gibi görüldüğünü belirtir. Dahası bu merkezlerle Post-Urartu Bastam ve Hasanlu IIIA arasında göreceli olarak paralelliğin olduğunu düşünür. Dolayısıyla erken dönem Hasanlu IV seramikleri ve Post-Urartu Bastam ile üst Hasanlu IIIB'ye ait geç dönem materyalleriyle geçici olarak sınırlandırılmış ayrı bir bölgesel seramik kümesi görüldüğünü, aynı şekilde Ziyiye ve Zendan'ın da aynı durumu gösterdiğini belirtir. Bu merkezler ve Urartu grubu arasındaki bu yüksek paralellik, bütün sitelerin kendinden sonra gelen farklı spesifik şekillerin repertuar paylaştığını ifade eder. Bu dönemde boyalı mallar bulunmayıp Urartu seramiklerinin yerini Bastam'da boyasız devetüyü malları grubu aldığını belirtmiştir³. S. Kroll, Yeşilalıç II kalesi seramiklerinin, "Post Urartu" döneminde ortaya çıkan "Redish Ware" grubundan olduğunu, hem yüzey hem de hamur özellikleri açısından Urartu kırmızı astarlı seramiğine öykünerek yapıldığını yani bunların "imitasyon", "taklit" örnekler olduğunu belirtmiştir. Bu durumdan hareketle V. Sevin⁴, Bastam'da saptanan "Med" ya da "Post Urartu" ile benzer olduğunu belirtir. Ayrıca aynı araştırmacı, Bastam'da saptanan Urartu Devleti'nin yıkılmasından sonra ortaya çıktığı belirtilen "Med" seramiğinin Karagündüz'de ele geçmediğini bildirmiştir⁵. Ve bu dönemin, Urartu seramik geleneğinin "imitasyon" olarak bir geçişin yaşandığı ve bu süreç içerisinde GDC boya bezemeli seramiklerinin görülmediği bir ara süreci ifade ettiği görüşündedir⁶. Med seramiği sadece Güney Doğu Anadolu'da Tille Höyük'te tespit edilmiştir. Yeni Assur sonrası ve Yeni Assur dönemine tarihlenen katmanlarda bir grup *in situ* seramik bulunmuştur⁷. İran'da Bastam ve Arin-Berd'de bir grup Med seramiği ele geçirilmiştir⁸. A. Özfirat, Urartu Krallığı'nın sona ermesiyle yaşam tarzının değişikliğe uğradığını, bir anlamda krallığın son evresi olarak nitelediği Post-Urartu döneminde Van Gölü Havzası'nda, ovalarda ve dağ eteklerindeki kaleler ile höyük türü yerleşim alanlarının terk edildiğini Urartu'yu sona erdiren olayların getirdiği karışıklık ve otorite boşluğu nedeniyle halkın büyük olasılıkla daha yüksekteki korunmalı alanlara çekildiğini düşünmektedir. Bu dönem (Post-Urartu) kalelerinin ulaşılması son derece güç noktalara inşa edilmiş olmaları, dış duvarlarının içinde yapı kalıntılarının olmayışı ve sınırlı sayıda çanak çömlek buluntuya sahip olduklarını belirtmiştir. Ancak sıralanan söz konusu özellikler Urartu dönemi kalelerinde de mevcuttur ve arkeolojik kazı yapmadan bu özellikler doğru bir şekilde tespit edilemez. Ayrıca söz konusu özelliklerin kalelerin sürekli iskân edilmekten çok belirli dönemlerde kullanıldıklarından dolayı olduğu kabul edilmektedir. İnşa tekniklerinden dolayı Gelenge, Yeşilalıç II ve Kartavin kalelerinin Urartu'ya daha yakın erken örnekler olarak, duvarları daha küçük taşlarla özensiz inşa edilmiş ve daha basit plan anlayışlarıyla Bajergeh, Gavurkale, Ziyarettepe/Alikelle, Kuli, Bakırtaş, Teketaş, Şekerbulak ve Kafir kaleleri ile Palarut ve Zincirkale kule tipi yapılarının biraz daha geç bir evreye ait oldukları kabul edilebilir bulunmaktadır.⁹ A. Özfirat, bu görüşüyle S. Kroll ve V. Sevin'in önerisini destekleyerek, bu kaleleri Orta Demir Çağı (ODÇ)'ndan GDC'na geçiş dönemine tarihlemiştir. Bu merkezlerin çanak çömlek ve mimarileri her iki dönemin karakteristik özelliklerini taşıdığı belirtilmiştir.¹⁰ A. Erzen, Urartu krallığının MÖ 7. yüzyılın son on yılı içinde Çavuştepe'yi sona erdiren bir İskit saldırısı sırasında ortadan kaldırıldığını, bu istiladan kurtulabilen yerli halk tarafından kurulan son iskanın da Medler tarafından yapıldığını ve Son-Urartu evresine ait mimarlık kalıntılarının çok fakir olduğu ancak Urartu geleneğini sürdürdüğünü ileri sürmüştür.¹¹ V. Sevin son makalesinde Çavuştepe Kalesi harabeleri üzerine Aşağı kale, Yukarı Kale ve Uç Kale önü alanına dağılmış bulunan, "Post-Urartu olarak tanımlanabilen (II. Tabaka) mimarisi oldukça derme çatma görünen yeni bir yerleşme kurulduğunu ileri sürmektedir. Burada ele geçirilen seramikler renk, hamur ve biçim yönünden öncekilerden farklılıklılıdır ve daha ince hamurlu ve devetüyü renginde, ince çeperli ve ağız kenarları dışa taşkın ya da bir tabla oluşturacak şekilde düzleştirilmiş çanaklar kullanılmaya başlanmıştır. Urartu repertuarında görülmeyen bu yeni tiplerin başında, yonca ağızlı akıtacağı gövdeden düz bir şekilde çıkan testi, akıtacakları boru biçimli, bazen tırfıl ağızlı kulplu çaydanlıklar, çift hazneli bileşik

¹ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b; 2012; 2013; Kalkan, 2008.

² Kroll, 1976a: 151 v.d.

³ Levine, 1987a: 233-234.

⁴ Sevin ve bşk., 2000: 856.

⁵ Sevin ve bşk., 1998: 576-577.

⁶ Sevin, 1985a: 291; Sevin, 1998: 717.

⁷ French, 1983: 336, 341; Res. 4.

⁸ Kroll, 1979c: 231; Res. 2, no 12.

⁹ Özfirat, 2011: 24.

¹⁰ Özfirat, 2009b: 463-464.

¹¹ Erzen, 1978: 60.

kap, karşılıklı iki dikey kulplu kantharos tipinde, kulpu da çeşitli şekilde bezeli, vazolar gelir.¹² Van Kalesi Höyüğü'nde (IIa1) Urartu tabakasının üzerinde ki mezarlık alanı yer alır. 140 no'lu basit toprak mezarda çıkan, karşılıklı iki kulplu kantharos, Çavuştepe vazolarıyla aynı tiptedir. Karagündüz'de Urartu yapı kalıntıları üzeri mezarlık olarak kullanılmıştır. Bu evrede (4c) bir çömlek mezar ve iki basit toprak mezarda bulunan taş ve cam boncuklar kanıt olarak gösterilmiştir. Çavuştepe Kalesi, Van Kalesi Höyüğü ve Karagündüz'de Post-Urartu özellikleri taşıdığı düşünülen malzemeler, kimi Urartu özelliklerinin azalarak da olsa süreklilik gösterirken, öte yandan bir değişim süreci içine girildiğine işaret ettiği belirtilmektedir. Etkilerin geliş yönü ise Doğu yani Batı İran'dır.¹³ Yukarıda adı geçen birçok bilim insanı bu soruna değinmiştir. Ancak biz, höyüklerde karışık stratigrafinin oluşu, mimarinin olmayışı ve yüzey araştırması üzerine temellenmiş bir tespitin hipotetik olarak doğru olsa bile söz konusu arkeolojik verilerin eksikliğinden dolayı doğru olamayacağını düşünüyoruz. Bu türden çanak çömlekler hakkında net bir kronolojik süreç, geçiş süreci önermek oldukça güçtür. Post-Urartu ve Med olarak tanımlanan GDÇ'nin bu ilk evresi (MÖ 645/625-550) tüm Doğu Anadolu için "Karanlık Dönem" olma özelliğini korumaktadır¹⁴.

GDÇ seramiği, yüzey işlemleri, teknik ve form açısından kendine özgü karakteristik özellikler sergiler. Çanak çömlekler yeni bir geleneğin ve kültürün ürünüdürler. Urartu'nun monokrom, parlak kırmızı astarlı seramiğinin yerini kalın krem astarlı, farklı formlarda, monokrom, bikrom ve polikrom boyalı yeni bir çanak çömlek türüne bırakmıştır. Ancak Urartu Devleti'nin yıkılışı ve Akhamenidler'le birlikte boyalı çanak çömleğin ortaya çıktığı dönem arasındaki arkeolojik verilerin azlığı nedeniyle birinin seramik geleneğinin bitişi ve diğerinin başlangıcı arasındaki ilişkiler hakkında çok bilgimiz bulunmamaktadır. Krem, pembe-devetüyü, kahverengi ya da kırmızı hamurlu malların üzerine sürülen krem renkte kalın bir astar, GDÇ seramiğinin karakteristik özelliklerinden biridir. Seramikler üzerinde kırmızı-kiremit, açık ve koyu kahverengi ve ender olarak da siyah renkte boya ile ince ve kalın band dizileri (Lev. I: 3; Res. 3), zig zag (Lev. I: 3; II: 2a-b; Res. 3), paralel ve eğik hatlar çok kullanılmıştır. Seramiğin temel karakterini üçgen (Lev. I: 4, III: 2; Res. 4, 10; Çiz. II) ve fisto (Çiz. III: 1-3) boya bezemeler oluşturur. Çanak çömlekler üzerinde yer alan asılı üçgenlerden dolayı "Triangle Ware/Üçgen Bezeli Seramik" ve banda bitişik olarak yapılan yarım dairelerden dolayı da "Festoon Ware/Fisto Bezeli Seramik" seramiğe adını vermiştir. Bezemeler monokrom, bikrom ya da polikromdur. Yüksek bir teknik ve özenle yapılmış olan, yüzeyleri pürüzsüz ve parlak olan, ince cidarlı "Omphalos Phiale/Hamam Tasları" da vardır¹⁵. "Tulip Bowl/Lale Formlu Çanak" diye de adlandırılan kaliteli bir işçiliğin ürünü olan kapların yüzeylerinde çark izi görülmez. Doğu Anadolu Bölgesi (DAB) çanak çömlekleri, "Non-Klasik Triangle Ware/Klasik Olmayan/Batı Üçgen Bezeli Seramik" grubuna girmektedir. Genellikle ince cidarlı, ince ve orta kum katkılı, iyi ve orta pişirilmişlerdir. Bunun yanında, gerek teknik ve gerekse biçim anlayışından yola çıkarak; Malatya-Elazığ Bölümü, Kuzeydoğu Anadolu Kuşağı ve Van Gölü Havzası'nda yerel farklılıkların olduğu söylenebilir. Hatta DAB'ne komşu Kuzeybatı İran, Güney Kafkasya, Orta Karadeniz ve Orta Anadolu kültür birliği oluşturmakla birlikte kimi bezeme özellikleri, yüzey işlemleri ve kap tipleri bölgeden bölgeye bazı farklılıklar göstermektedir. Bir başka deyişle seramiklerin morfolojik ve stilistik benzerlikler taşıdığı ve formların küçük detaysal farklılıklar göstermekle birlikte genelde aynı olduklarını söyleyebiliriz. Bunun yanında çanak-çömleklerin yerel atölyelerde üretilmiş olmaları kimi bölgesel farklılıkları olası kılmaktadır¹⁶.

2. ÇANAK ÇÖMLEK İNCELEMESİ¹⁷

Bu çalışmada DAB'nde yapılan kazı veya yüzey araştırmaları sonucu bilimsel kitap ve makalelerde yayınlananlar ile M. Karaosmanoğlu'nun yüzey araştırmasından gelen Saztepe/Cimintepe II çanak çömlekleri ve Charles Burney Özel Koleksiyonu, Haluk Perk Özel Müzesi, Adana, Ahlat, Ankara Anadolu Medeniyetleri, Elazığ, Erzurum, İstanbul, Kars, Malatya ve Van Arkeoloji Müzeleri'nde bulunanların sistemli bir şekilde incelenmesi yapılmıştır. Çanak çömleğin sayısal veriler ışığında genel bir değerlendirmesini yaparsak; 947 adet seramiğin 61 merkeze (Harita) olan yüzdelik dağılımında, çoğunluğu Karagündüz ve Saztepe oluştururlar.

¹² Sevin, 2012: 354 v.d.

¹³ Sevin, 2012: 359 v.d.

¹⁴ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b.

¹⁵ Sevin, 1998: 716; Yiğitpaşa, 2009; 2010a; 2010b.

¹⁶ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b; 2012; 2013.

¹⁷ Makalede yer alan bütün bilgiler doktora tezinde yer alan 947 adet seramiğin incelenmesiyle elde edilmiştir. Bkz. Yiğitpaşa, 2010b.

Resim - Van Kalesi Höyüğü (A-M26-VK13292), Çaydanlık Biçimli/ Aktıvacaklı, Dağ Keçisi Protomlu Riton.

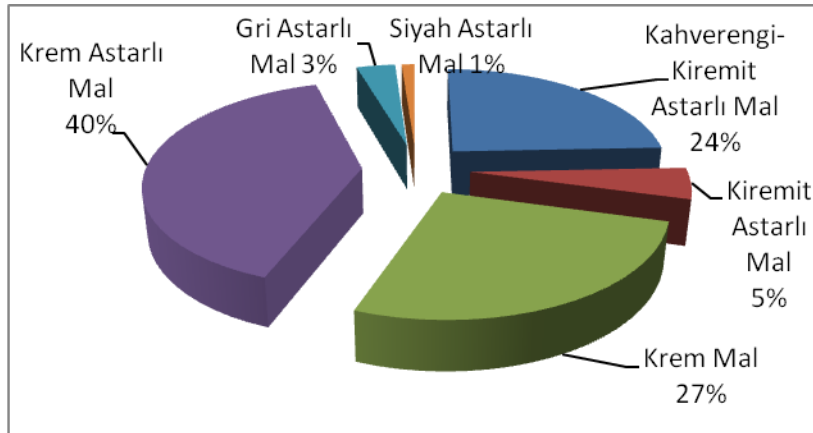
2.B. Pers/AkhamenidDönemi:

Çalışmayı oluşturan malzemenin geneli değerlendirildiğinde, *in situ* mimari bir tabakaya bağlı çanak çömlek grubundan bahsetmek oldukça güçtür. Konuya bu açıdan bakıldığında bölge höyüklerinde stratigrafisi sorunlu ve kimi tartışmalara açık bir malzeme grubunu, yukarıdaki amaçlar doğrultusunda tanımlamak da oldukça güçtür. Bu çerçevede malzeme değerlendirilirken stil kritiği çerçevesinde form grupları ve bu form gurplarının değişim ve etkileşimi ile bezeme anlayışı belirleyici bir faktör olarak kullanılmıştır.

Aşağıda, çalışma kapsamımızda değerlendirdiğimiz seramiklerin astar özellikleri ele alınarak mal grupları oluşturulmuştur²⁰.

2.B.1. Mal Grupları

GDC seramikleri, kabın kullanım fonksiyonuna bağlı olarak çeşitli formlarda yapılmışlardır. Seramikleri, astar özelliklerine göre 6 gruba ayırabiliriz: 1. Krem Astarlı Mal; 2. Krem Hamurlu, Hamurunun Renginde Astarlı Mal; 3. Kahverengi-Kiremit Astarlı Mal; 4. Kiremit Astarlı Mal; 5. Gri Astarlı Mal; 6. Siyah Astarlı Mal (Grafik)²¹.

Grafik: Mal Grupları Dağılımı

2.B.1.1. Krem Astarlı Mal

Hamur rengi olarak, devetüyü, kiremit ve kahve tonlarında hamur kullanılmıştır. İçi ve dışı krem renkte astarlıdır. Hamurlarında genellikle ince ve orta kum katkı görülmektedir. Yarisından çoğu iyi pişirilmiştir. Seramiklerin hemen hepsi açık ve çark yapımıdır. Krem astarlı mallar toplam malzemenin %40'ını oluşturmaktadır.

2.B.1.2. Krem Hamurlu, Hamurunun Renginde Astarlı Mal

Bu tür mallarda krem-devetüyü tonlarında hamur kullanılmıştır. Hamurunun renginde astarlıdır. Hamurlarında genellikle ince ve orta kum katkı görülmektedir. Yarisından çoğu iyi pişirilmiştir. Çanak

²⁰ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b; 2012; 2013.

²¹ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b; 2012; 2013.

çömleklerin hemen hepsi açkılı ve çark yapımıdır. Krem hamurlu, hamurunun rengine astarlı mallar toplam malzemenin %27'sini oluşturmaktadır.

2.B.1.3. Kahverengi-Kiremit Astarlı Mal

Kiremit-kahve tonlarında hamur kullanılmıştır. Hamurunun rengine astarlıdır. Hamurlarında genellikle ince ve orta kum katkı görülmektedir. Yarisından çoğu iyi pişirilmiştir. Kapların hemen hepsi açkılı ve çark yapımıdır. Bu mal grubunun içinde boya bezemeli örnekler de görülür. Kiremit-Kahve mal toplam malzemenin %24'ünü oluşturmaktadır.

2.B.1.4. Kremit Astarlı Mal

Hamur rengi olarak, devetüyü, kiremit ve kahve tonlarında hamur kullanılmıştır. İçi ve dışı kiremit renkte astarlıdır. Hamurlarında genellikle ince ve orta kum katkı görülmektedir. Yarisından çoğu iyi pişirilmiştir. Seramiklerin hemen hepsi açkılı ve çark yapımıdır. Kiremit astarlı mallar toplam malzemenin %5'ini oluşturmaktadır.

2.B.1.5. Gri Astarlı Mal

Hamur rengi olarak, devetüyü hamur kullanılmıştır. Grinin tonlarında astarlıdır. Hamurlarında genellikle ince ve orta kum katkı görülmektedir. İyi ve orta pişirilmişlerdir. Hepsisi açkılıdır. Çarkta ve elde yapılmıştır. Gri astarlı mallar toplam malzemenin %3'ünü oluşturmaktadır.

2.B.1.6. Siyah Astarlı Mal

Hamur rengi olarak siyaha yakın koyu kahverengidir. Siyah renkte astarlıdır. Hamurunda inceve orta kum katkı görülmektedir. İyi pişirilmiştir. İyi açkılıdır. Çark ve el-kalıp yapımıdır. A. Sagona bu mal grubunu "Common Black Ware" olarak isimlendirmektedir²². Siyah astarlı mallar toplam malzemenin %1'ini oluşturmaktadır²³.

3. TİPOLOJİ

Çalışmamız kapsamındaki Doğu Anadolu GDÇ (II) (MÖ 6.-4. y.y.) çanak çömleklerinde kap biçimleri çeşitlilik göstermektedir. İncelenen buluntu merkezlerindeki örnekler ile çevre bölgelerde (Transkafkasya, İran, Orta ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri) bulunan örnekler değerlendirildiğinde çanak ve çömlek gibi formların yaygın kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında tabak, çömlekçik, riton, testi, matara, askos, tas, tankart, anfora, maşrapa, şişe ve çaydanlığın ise az tercih edilmekle birlikte kullanım gören diğer formları yansıtır. Söz konusu seramiklerin teknik, form ve bezeme özellikleri ele alınarak seramik tipolojisi oluşturulmuştur. Bu bölümde incelediğimiz çanak çömlekler "Form ve Bezeme" açısından ayrı ayrı ele alınmıştır (Bkz. Tipoloji Tablosu)²⁴.

3.1. Formlar

Çalışmamız kapsamında incelediğimiz malzeme içerisinde ana tipolojik özellikleri çerçevesinde 13 ana tip belirlenmiş, bunlar arasında bazı ana tiplerin ayrıdedilebilir biçimsel özellikleri göz önüne alınarak kendi içinde kimi alt gruplara ayrılmıştır (Lev. 1-4; Res. 1-14)²⁵.

3.2. Bezemeler

Çanak çömleklere boya, kabartma ve kazıma tekniğiyle çeşitli motifler uygulanmıştır. Bütün çanak çömlek repertuarı, 345 adet monokrom boyalı (%37), 108 adet polikrom boyalı (%11), 10 adet kazı bezemeli (%1), 5 adet kabartma bezemeli (%1) ve 479 adet ise bezemesizdir (%51)²⁶.

3.2.1. Bezeme Tekniği

Üzerinde çalıştığımız seramikler, bezeme ve bezeme tekniği yönünden farklılık göstermektedir. Bunlar boya, kabartma ve kazı bezeme olmak üzere 3 çeşittir. 1. Boya Bezeme, 2. Kabartma Bezeme, 3. Kazı Bezeme. A. Bezeme Çeşitleri: A.1. Geometrik Bezemeler, A.2. Bitkisel Bezemeler, A.3. Figürlü Bezemeler: A.3.1. Hayvan Figürleri: A.3.1.1. Kuşlar, A.3.1.2. Dağ Keçileri, A.3.1.3. Geyikler, A.3.1.4. Aslanlar, A.3.1.5. Atlar, A.3.1.6. Eşek, A.3.2. İnsan Figürleri. (Bkz. Çizim I-VII).

4. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Çalışmamızda değerlendirdiğimiz çanak çömlekler; günlük kullanım amaçlı, depolama, dini tören ve ölü gömme ritüelleriyle ilgilidir. Yayınlanmış malzemeler ve GDÇ seramiklerinin bulunduğu bölge müzelerinde çalışıldığı için bu dönem seramik repertuarının bilinen tüm formları izlenmeye çalışılmıştır. Bu repertuarda seramiklerin çoğu öncüsüz olarak birden bire ortaya çıkmıştır. Hızlı dönen bir çarkta, az bir

²² Sagona ve bşk., 2004: 195.

²³ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b.

²⁴ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b; 2012; 2013.

²⁵ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b; 2012; 2013.

²⁶ Ayrıntı için bkz. Yiğitpaşa, 2010b: Grafik 30, Tablo 20; Yiğitpaşa, 2013: 612-628.

bölümü de elde yapılan seramik Urartu çanak çömleğinden teknik, biçim ve boya bezemeleri yönünden büyük farklılıklar taşır. En çok bulunan, kapların önemli bir bölümünü alt tipleriyle birlikte ele alınan kâse ve çanaklar oluşturur. Tankart, çaydanlık, tabak, şişe, tas, askos ve maşrapalar ender görülen formlardandır²⁷.

DAB coğrafi özellikleri ve iklimi aynı özellikleri taşısa da kendi içinde coğrafi anlamda ve bunun yansımaları olarak kültürel anlamda 3 alt bölgeye ayrılarak incelenmiştir. Söz konusu özelliklerin insanların yerleşme biçimlerini ve hayat tarzlarını belirledikleri kuşkusuzdur. Dolayısıyla Malatya-Elazığ Bölümü, Kuzeydoğu Anadolu Kuşağı ve Van Gölü Havzası gibi yerel özellikler gösteren bu alt bölümlerde farklı kültürel yapıların oluşması doğaldır. Doğu Anadolu GDÇ boya bezeli seramiğinin ele geçtiği merkezler geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Buna karşın eldeki verilerle hamuru, astarı, katkısı, pişmesi, formları, yüzey işlemleri, boya çeşitleri ve bezeme özellikleri açısından incelendiğinde herhangi bir farklılık arz etmediği, bir başka deyişle, birlik-bütünlük halinde olduğu ve yerel üretim farklarının çok fazla olmadığı tespit edilmiştir. Malzememizin genel değerlendirilmesinde altının çizilmesi gereken en önemli ayrıntı, homojen gruplar oluşturmasıdır. Şüphesiz bu değerlendirmelerde, bölgede sistematik kazısı yapılan Karagündüz Höyüğü ve Van Kalesi Höyüğü en önemli çıkış noktamızdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Kuzeybatı İran ve DAB'nde özellikle çanak-çömlek tiplerinde, ortak bir kültürü ve etkileşimi yansıtan çok veri bulunmaktadır. Seramik özelliklerine bakıldığında K. Batı İran ile DAB her ne kadar bir kültür birliği içinde olsa da ayrı bir kültürel coğrafya yansıttıkları görülmektedir. Bütün Akhemenid coğrafyasını ele alarak, hamur rengi, katkı maddesi, karakteristik kap formları ve bezemeleri değerlendiren R. Dyson, GDÇ "Triangle Ware/Üçgen Bezeli Seramik"i "Klasik" ve "Klasik Olmayan" olarak 2 gruba ayırmıştır. Orjinal "Üçgen Bezeli Seramik" için "Klasik Üçgen Bezeli Seramik" adlandırması kullanılmıştır. "Klasik Olmayan/Batı Üçgen Bezeli Seramik"lerin yapım tekniği, form tipolojisi ve bezeme motifleri (aynı üçgen bezemeler kullanılsa da), daha özel olan "Klasik Üçgen Bezeli Seramik"ten açıkça ayrılmaktadır. Pakistan örnekleri için "Eastern Triangle Ware/Doğu Üçgen Bezeli Seramik" ayrımı da yapılmıştır²⁸. R. Dyson'un bu gruplamasına göre bizim malzememiz, "Klasik Olmayan/Batı Üçgen Bezeli Seramik"e girmektedir²⁹.

Doğu Anadolu arkeolojisi için önemli olan GDÇ'na yönelik araştırmaların yetersizliği sebebiyle bazı sorular tam olarak aydınlığa kavuşmamıştır. Doğu Anadolu'da yapılan arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarında çok sayıda GDÇ seramiği bulunmasına rağmen, bugüne kadar bunların tümünü ele alan başka bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan DAB'nde tespit edilen merkezlerin çanak çömleklerinin gelişimine bakılarak bir değerlendirmeye gidilmeye çalışılmış ve bu dönemle ilgili karanlıkta kalan noktalar aydınlatılmaya çalışılmıştır. Ancak bu malzemenin bulunduğu Karagündüz ve Van Kalesi Höyüğü gibi merkezlerde, çanak çömlekler belli bir mimari veya tabakaya bağlı olarak toplanamamıştır. *In situ* olmayan bu malzeme grubunun buluntu durumu, stratigrafik ve kronolojik olarak da birçok konuyu aydınlatmada yetersiz kalmaktadır. Bu açıdan bakıldığında çanak çömlek grubunun kendisi, stil kritiği konunun aydınlatılmasında daha önemli bir bilgi kaynağı olarak ön plana çıkmıştır³⁰.

Bölgedeki höyüklerin büyük çoğunluğunda GDÇ tabakaları oldukça fazla tahrip olmuş olup karışık vaziyettedir. Dolayısıyla mimari yapılar ve mimari yapılarla çanak çömlek ile tabaka ilişkisi tam olarak ortaya konamamıştır. Ayrıca yerleşmelerin genel plan durumu ve biçimi gibi sorunlarda çözülememiştir. Buna karşın yine büyük çoğunluğu stratigrafi vermeyen kale, tek dönemlik yerleşim ve mezarlık alanlarından gelen bu çanak çömlek ve küçük buluntu topluluğundan hareketle kültürel değişimi ortaya koymak dahası bu kültürel değişimin kronolojisini belirlemek oldukça güçtür³¹.

Akhemenid coğrafyasına yayılan ve Doğu Anadolu Merkezleri'ne yakın kültür bölgelerinin GDÇ çanak çömlekleri genel hatlarıyla değerlendirildiğinde; homojen bir kültürel yapıyı barındırdıkları anlaşılır. Akhemenid egemenliği altındaki bu bölgelerin bir kültür birliği içerisinde olması gayet doğaldır. Kuzeybatı İran'daki çanak çömlekler Orta Anadolu, Orta Karadeniz, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Van Gölü Havzası, Kuzeydoğu Anadolu Kuşağı ve Elazığ-Malatya bölgesinde saptanan "Triangle Ware/Üçgen Bezeli Seramik" ve "Festoon Ware/Fisto Bezeli Seramik" grupları tipolojik ve mal grubu açısından ortak bir karakteri yansıtmaktadır. Ancak daha öncede değindiğimiz gibi çanak çömlek anlayışı dikkate alındığında yerel kimi farklılıklar gösterdikleri anlaşılmaktadır. Çanak çömlek yapım geleneği ve çanak çömleğin daha çok yerel atölyelerde üretilen bir malzeme grubu olduğunu kabul edersek bu olağan bir durumdur. Örneğin krem astar üzerine boya bezeme anlayışı tüm komşu bölgelerde izlenebilmekle birlikte, kap tipleri ve yapısal özellikler bakımından kimi farklılıklar da gözlenmektedir. Örneğin açık ağızlı, iki dikey şerit kulplu kraterler

²⁷ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b; 2012; 2013.

²⁸ Dyson, 1999b: 116 v.d.

²⁹ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b; 2012; 2013.

³⁰ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b.

³¹ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b.

ve gaga ağızlı testiler sadece Orta Anadolu'da kullanılırken, Doğu Anadolu ve Kuzeybatı İran'ın karakteristik kap tiplerini yansıtan açık ağızlı kâse, tankart, şişe, omphaloslu phiale ve kabartma loblu kaplara bu bölgede rastlanmaz. Diğer taraftan Doğu Anadolu ve Batı İran örneklerinde bezeme doğrudan astar üzerine uygulanırken, Orta Anadolu örneklerinde doğrudan astar üzerine uygulananlar olmakla birlikte, çerçeve tekniği de bezemede yoğun olarak kullanılmıştır. Silüet tekniğinde figürlü bezeme hem İran hem de Anadolu'da yaygın olarak kullanıldığını görmekteyiz. Kum saati, dama tahtası, kelebek, lotus ve mekik gibi bezeme çeşitleri de yerel özellik farkı olarak sadece Orta Anadolu'da karşımıza çıkmaktadır³².

Seramiklerin çoğu çarkta yapılmıştır. Çok azı da çark-kalıp-birleştirme ve elde şekillendirilmiştir. Seramikler, bezemeli ve bezemesizler açısından neredeyse eşit sayılırlar. İncelediğimiz 489 örnek monokrom (%52), 453 örnek boya bezemelidir (%48). Bu iki gruba giren kapların biçimleri arasında bir fark yoktur. Tamamına yakını açkılanmış ve yüzeylerindeki pürüzler giderilmiştir. Bunlardan açık ve geniş ağızlı olanların iki yüzü de açkılanırken, kapalı, dar ağızlı çömleklerin ise sadece dış yüzeyleri açkılanmıştır. Seramiklerin boyut ve cinsine göre katkıların miktarı ve kabalık dereceleri artmaktadır. Fine Ware/Nitelikli Mal'lar hariç diğer seramiklerin katkı maddeleri iyi arıtılmamış ve gelişi güzel eklenmiştir. GDÇ seramiklerine ince elenmiş hamurlarına kum karıştırılmıştır. Fine Ware/Nitelikli Mal'da ince hamur, ince cidar, parlak astar kaplara güzel bir görüntü vermiştir. Bu grubun hamurları daha temizdir ve iyi yoğrulmuştur. İnce kum dışında katkı maddesi yoktur. Bu hamur, orta ve küçük boy çanak ve kâse yapımında kullanılmıştır. Bu hamurdan üretilmiş kapların bir kısmı çizi ve boya bezeklidir. Tamamına yakınında kremin tonlarında astar ve parlak açık görülür. İnce cidarlı ve daha iyi pişirilmiş bu kapların biçimleri sınırlıdır. Açık formlu kaplarda hem iç hem dış yüzey astarlanmışken, kapalı formlarda, özellikle boyunlu ve boyunsuz çömleklerde ve testilerde kabın ağzının iç kısmı ve dış yüzeyi astarlanmışır³³.

E. R. M. Dusinberre 1999 yılında yazdığı makalede, Akhamenid kulpsuz kâselerinin öncelikle şarap içmek için kullanıldığını belirtmiştir. Metal kapların taklidi olan seramikler, camdan, kilden ve metalden (bronz, gümüş ve altın kaplama olarak) yapılmışlardır. Kâse, bazen düz bazen de omphaloslu kaideye sahiptirler; bazen yatay veya dikey kabartma olarak yapılan damla formunda loblara sahiptir. Söz konusu kaplar, Mezopotamya ve İran'daki gibi bu dönemde bulunan ağız dışı dönük olan kâselerin aşağı doğru uzun çizgili türüdür. MÖ 1. bin yılın başlarında Yeni Assur döneminde 2 çeşit tespit edilebilmiştir. Omphalos dipli sığ kap ile dışı dönük ağızlı ve keskin omurgalı formdur. Phiale mes-omphalos diye isimlendirilen sığ tip, kabartma loblu olarak yapılmıştır. Phiale Yakın Doğu'da 9. y.y.'dan önceye tarihlendirilmiş ve kesintisiz olarak Akhamenid dönemi sonuna kadar Yakın doğu, Rusya, Filistin, güney İran ve Batı Anadolu'da kullanıldığı belirtilmiştir³⁴. T. Adachi, Akhamenid kaselerin öncül formu olarak İran-İrak Grubu içerisine dahil ettiği Kassite döneminden MÖ 1. bin yılın başlarına, Suriye-Hama grubunu da MÖ 1. bin yıla tarihler ve Assur döneminde İran, Irak ve Filistin'de MÖ 7. Yüzyıllarda yüksek ağızlı, derin gövdeli kaseler ve sığ kaselerin yaygınlaştığını bir tabloda göstermiştir³⁵. Ancak ne E. R. M. Dusinberre ne de T. Adachi Doğu Anadolu bölgesinde Akhamenid kaselerinin varlığını göstermemişlerdir³⁶.

Van havzasına nazaran, Kuzey Doğu Anadolu'daki Tetikom³⁷, Tasmasor³⁸, Sos Höyük³⁹, Bayburt/Büyüktepe⁴⁰ ve Erzincan/Altıntepe⁴¹ gibi kazı merkezlerinde, Erzurum Arkeoloji Müzesi'nde bulunan at biçimli riton⁴² ve Kars'ta Ataköy (merkez)⁴³, Çakmak Köyü (merkez)⁴⁴ ve Yalınçayır (Arpaçay)⁴⁵ gibi merkezlerde ele geçirilen kaplar üzerinde yoğun bir şekilde kazıma bezemenin kullanıldığı görülmektedir⁴⁶.

Tanrılara sunulan kutsal içecekleri barındıran kaplar her zaman özel formlarda yapılmışlardır. Bunlar iri fincan, bardak, tankart (çift kulplu bardak), yonca ağızlı testiler, riton, kadeh, metalden kâse ve omphaloslu kaselerden oluşmaktadır. Anfora-ritonların karşılıklı iki dikey kulpu ve altında da iki deliği bulunmaktadır. Tamamı boya bezemelidir. Örneklerden birinin kulpu hayvan başlı iken diğerinin gövdeden

³² Yiğitpaşa, 2010a; 2010b.

³³ Bkz. çanak çömlek istatistiği bölümü Yiğitpaşa, 2010b.

³⁴ Dusinberre, 1999: 77.

³⁵ Adachi, 2005.

³⁶ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b.

³⁷ Şenyurt, 2002: Fig. 110/4-5.

³⁸ Şenyurt, 2005: Res. 18/209.

³⁹ Sagona, 1995: Fig. 5-4; Parker, 1996: 129, fig. 17/1, 18/9; Parker, 1999: Fig. 1-6.

⁴⁰ Sagona, 1992: Fig.5: 10

⁴¹ Yiğitpaşa, 2010b: Lev. 3/6, 12.

⁴² Yiğitpaşa, 2010b: Lev. 93/2.

⁴³ Korucu, 2005: 94-95, Kat. No: 78, Çiz. 16a, Res. 38/1.

⁴⁴ Korucu, 2005: 95, Kat. No: 79, Çiz. 16b, Res. 38/2.

⁴⁵ Korucu, 2005: 99, Kat. No: 87, Çiz. 18b, Res. 40/2, 5.

⁴⁶ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b.

ağız üzerine birleşen kulpunun üzerinde küçük bir çıkıntı, son örneğin gövdesi üzerinde karşılıklı küçük kulplara sahiptir. Zoomorfik⁴⁷ ve protomlu kaplar⁴⁸ özel üretimlerdir. Bunlar çağdaşı yerleşimlerdeki benzerleri gibi gerçekçi bir biçimde işlenmiştir. Hayvan biçimli (zoomorfik) kapların pişmiş topraktan yapılmış örnekleri Anadolu'da uzun bir geçmişe sahiptir. Bunların en eski örneklerini Neolitik ve Erken Kalkolitik döneme tarihlenen Hacılar VI., Höyücek Tapınak Dönemi ve Kuruçay'ın 11. Tabakalarında bulunmuştur. Eski Çağ'da kral, kraliçe ve yakınları ile üst düzey yöneticilerinin katıldığı dinsel bayramlar ve törenlerin önemli bir yer tuttuğunu, hayvan biçimli (zoomorfik) kapların, kült amaçlı kullanıldıklarını, bunlardan içki içtiklerini, altın ve gümüş gibi değerli madenlerden yapılanları armağan olarak sunduklarını biliyoruz.⁴⁹ İnsan biçimli (antropomorfik) kaplar (Çiz. IV: 1-7) birbirine benzer özelliklerdedir. İnsanlar gerçekçi veya daha şematik olarak işlenmişlerdir. İnsan yüzü (Kadın) kaplar, GDC insanının sembolik dünyasına bir kapı açmasından dolayı önem taşımaktadır(Çiz. IV: 1-5). Bu kaplarda kabartma ve boya bezeme birlikte kullanılmıştır. Biçimlerine de dikkat edilirse, bu kalitedeki kapların günlük işlerde kullanılmış olmaları oldukça zordur. Bunların, Kültepe'de olduğu gibi⁵⁰, kült objeleri ya da evin bir köşesini süsleyen kaplar olması muhtemeldir. Seramik üzerine insan yüzü biçimindeki kabartmaların uygulanmasının erken örnekleri, Anadolu'da Kalkolitik döneme tarihlenen Hacılar⁵¹ ile Troia II⁵², Kültepe Ib ve II'e⁵³ kadar uzanmaktadır. Ayrıca mezarlarda ölü armağanı olarak, İlk Tunç Çağı'na tarihlenen Bakla Tepe⁵⁴, Sarıket Mezarlığı⁵⁵, Tekeköy⁵⁶, Orta Tunç Çağı'na tarihlenen Sarıket Mezarlığı'nda⁵⁷ ve Assur Ticaret Kolonileri Çağı'na tarihlenen Kültepe'de⁵⁸ bulunmuşlardır. İran'da ise Demir Çağ II dönemine tarihlenen Marlık Mezarlığı'nda bulunan kadın ve erkek antropomorfik kapları, Demir III'e tarihlenen Kalar Dasht'ta ve Luristan'da Baba Djan'da bulunan insan biçimli kapların günlük kullanımdan çok sunu ya da adak amacı ile üretildikleri anlaşılmaktadır⁵⁹.

Emzikli kapların ve çaydanlığın (Tipoloji Tablosu 13) da libasyon amaçlı kullanılmış olabileceğini düşünüyoruz. Orta Anadolu'da sepet kulplu çaydanlıklar İTÇ'ndan itibaren, Assur Kolonileri ve Eski Hitit Çağı'ndan İmparatorluk Çağı'nın sonuna kadar kullanılmışlardır. Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kaniş Karumu'nun II (MÖ 1945-1835) ve onu izleyen Ib (1800-1730)'de çaydanlık-ibrikler en çok kullanılmış olan kaplardır. Biçimleri, özellikle, Ia-b katlarında çok değişmiş ve madeni bir görünüm kazanmıştır. Emzikleri süzgeçli sepet çaydanlıklar, dört yapı katında (Ia-b-IV) da kullanılmıştır. Bunlar arasında kapağı kendinden olan testiler ve delikli testiler yoğun olarak kullanılan biçimlerdir. Ib ve II. tabakada emzik uçları, kural olarak boğa veya manda başı biçiminde verilmekteydi⁶⁰. Eski Hitit Krallık Çağı ve Yeni/Büyük Hitit Krallığı⁶¹ döneminde de çaydanlıklar görülmektedir. Uzun akıtacaklı çaydanlıklar Kuzey Batı İran Demir I döneminin karakteristik formudur. İlk kez Hasanlu IIIB ile ortaya çıkan⁶²sepet kulplu çaydanlık Zindan-ı Süleyman⁶³, Susa⁶⁴, Bastam⁶⁵, Ziwiyeh⁶⁶ ve Çavuştepe Uçkale'de⁶⁷ de ele geçirilmiştir. Ayrıca kulplu ve kulpsuz çaydanlıklar da görülmektedir⁶⁸.

Mataralar, kaide veya dip formu göstermeyen formlardır. Çarkta yapılmış iki ayrı çanak biçimli kabın birleştirilmesiyle meydana getirildikleri ve iki çanağın birleştiği yerin dıştan elle düzeltilip astar sürülerek gizlendiği, içten de akıtacak için bırakılan boşluktan, el ile veya alet yardımıyla birleşme yerinin kapatıldığı anlaşılmaktadır. Daima silindirik kesitli ve değişik uzunluklarda olan akıtacaklar yani boyunlar ve kulplar mataralara sonradan takılmıştır⁶⁹. GDC matara biçimli kapların bir iki örneği dışında, bezemeleri tek

⁴⁷ Yiğitpaşa, 2010b: Lev. 88: 3; 93: 2a-c; 98: 1; 102: 1; 114: 1a-b-2a-b; 118: 2a-c; Res. 45a-b, 46a-b, 47a-b, 173; 174a-b; 175a-c.

⁴⁸ Yiğitpaşa, 2010b: Lev. 93: 1; 98: 2; 103: 4; 113: 1; 118: 1; Res. 48; 49a-b, 53a-b; 176a-b; 177a-b.

⁴⁹ Umurtak, 1996: 480 v.d.; Özgüç, 2005: 167-194; Türkiye/Hürmüzlü, 2007: 13.

⁵⁰ Özgüç, 2005: 61 v.d.

⁵¹ Sevin, 2003: 79.

⁵² Blegen, 1950: Lev. 405/37, 1033 (1:2).

⁵³ Özgüç, 1983: 421 v.d.; Özgüç, 1986: 65, Lev. 4, 119/3; Özgüç, 2005: 195 v.d., Res. 229-234.

⁵⁴ Erkanal/Özkan, 1999: 12-42, Res. 2.

⁵⁵ Seeher, 2000: 110, Res. 43/G. 376a.

⁵⁶ Kökten ve bşk., 1945: 386-387, Lev. VI/5.

⁵⁷ Seeher, 1993: 220-222, 224, Res. 1/1; Seeher, 2000: 197, 210, Res. 64/a.

⁵⁸ Özgüç, 1979: 261-262, 264, Lev. I-II, Şek. 1-4; Sipahi, 1995: 711-718, Lev. I/1-2, Şek. 1; Erkanal, 1996: 593-606.

⁵⁹ Seipel, 2001: 153, 156, Kat. No. 81-82; 163, 170, Kat. No. 96; 94-97, Kat. No. 18; Helwing/Fehmi, 2005: 140-143.

⁶⁰ Özgüç, 1988.

⁶¹ Darga, 1992: 46, 212, Res. 225.

⁶² Dyson, 1965: Res. 7; Young, 1965: Res. 2/1, 4, 5, 7.

⁶³ Schnyder, 1975: Res. 76; Haerinck, 1978: Res. 7/2-3.

⁶⁴ Dyson, 1965: 204 v.d.

⁶⁵ Kroll, 1979c: 231, Res. 2: 8.

⁶⁶ Dyson, 1965: 206, Res. 7.

⁶⁷ Erzen, 1978: Res. 31, Lev. XL/a.

⁶⁸ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b.

⁶⁹ Bilgi, 1982b: 2-4.

merkezli dairelerden oluşur. Boya ile gerçekleştirilmiş bezemeler; kabın bütün yüzeyi üçgen (Lev. 3: 5; Çiz II: 17), fisto, çarpı, ok, sekiz kollu yıldız, güneş, dağ keçisi ve ağaç ya da dairelerle kaplandığı gibi iki veya üç halkadan oluşan örnekler de rastlanır. Mataraların bir kısmında hiçbir bezeme bulunmazken, bir örnekte oluk bezeme⁷⁰ bulunur. Kulplarında bezeme olan örnekler de vardır. Boya ile bezeli mataraların yüzeyinde diğer seramiklerde olduğu gibi açık zemin üzerine koyu renkler (açık ve koyu kırmızı, siyah, koyu ve açık kahve) uygulanmıştır. Daireler düzenli ya da düzensiz yapılmıştır. Düzenli dairelerin, pergel biçimli bir aletin veya ipin bir ucu merkezde tutulup diğer ucuyla fırçayı tutup döndürülmesi yöntemiyle yapılmış olabileceği düşünülebilir. Ayrıca Köşkerbaba'da 2'si monokrom, diğer 2 örnek ise bant bezemeli askos bulunmuştur (Tipoloji Tablosu 11.1). Boyun omuz arası tek kulplu, basık küresel gövdeli askosun gövdesi üzerinde dönen koyu kahverengi yatay bant üç yerden dikey olarak ağ deseniyle birbirine bağlanmıştır⁷¹. Diğer boynundan omuza tek kulplu askos, dışa çekik, yuvarlak basit ağız kenarlı, basık küresel gövdelidir. Boyunda ve gövde üzerinde üç sıra halinde siyahımsı koyu kahverengi bant bezeme⁷² bulunmaktadır⁷³.

GDC çanak çömlekleri üzerindeki "Triangle Ware/Üçgen Bezeli Seramik" ve "Festoon Ware/Fisto Bezeli Seramik" türü bezeme sistemleri içinde kompozisyonun ana bezeme ögesi olarak kullanılarak seramiğe adını verirken, Patnos/Paşatepe'de bulunmuş kadın yüzü betimli bir çömlek⁷⁴ ile Ahlat Müzesi'nde ki kadın yüzlü kap parçalarında⁷⁵, Karagündüz⁷⁶, Adana Müzesi'nde bulunan yonca ağızlı testi⁷⁷, Kars Müzesi'nde bulunan çömlekçik⁷⁸ ve anfora-riton üzerinde ise, kompozisyonu süsleyici bezeme unsuru olarak kullanılmıştır. Özel bir koleksiyonda yer alan ve Kafkasya'da bulunduğu bildirilen⁷⁹ ile Paşatepe'de bulunan ve Ahlat Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen kadın yüzlü kapların şekilleri birbirinin aynıdır (Çiz. IV: 1-5). Bu form, üç tarafına kadın başı yapılması için çok uygundur. Yüzler dolgun yanaklı, oval gözlü, sivri burunlu, küçük ağızlı, kalın dudaklı, kalın çatık kaşlı olarak verilmiştir. Figürlerin boyutları, saçları birbirlerinin aynıdır. Hepsi aynı üsluba göre yapılmışlardır. Erken dönemlerden itibaren hem İran'da hem de Orta Anadolu'da insan biçimli kapların kullanıldığını görüyoruz. Ancak yukarıda bahsedilen form ve yapılış şekli Doğu Anadolu bölgesel karakteri olarak görebiliriz⁸⁰.

Kapların omuzlarında yatay ve dikey olarak yerleştirilmiş tutamaklar yaygın değildir. Yani kulplar ve tutamaklar az kullanım alanı bulmuştur. Yuvarlak kesitli kulpların ağız kenarına bağlanan kısımlarında genelde küçük bir kabarcığa yer verilmesi karakteristik özelliştir.

İncelediğimiz seramiklerin %80'i ağız parçalarından oluşur. Parçalar halindeki seramikler üzerindeki boya bezemelerde nasıl bir konunun işlendiği, müzelerdeki tüm kaplar sayesinde daha iyi anlaşılmaktadır. Bunlar insanların yaşam biçimleri ve inanç sistemlerine ışık tutan bilgiler sağlamaktadır. Bu tipteki bir çömlekçik üstünde, sıra halinde yapılmış kuş sürüsü, bir diğerinde dağ keçisi sürüsü resmedilmiştir. Bir başka kap parçası üstünde bir kuş, bir ağaç veya bir dağ keçisi, bir ağaç şeklinde devam eden bezeme görülür. Hayvan mücadele sahnesi ile koşar durumda stilize aslan kompozisyonları da bezeme unsuru olarak kullanılan diğer motiflerdir. Söz konusu bezeme tipleri belli bir kap formuna veya boyutuna özgüdür. Çömleklerde görülenler büyük geniş ağızlı veya dar ağızlı kaplarda görülmezler. İnsan ve hayvan figürlerinin ana bezeme ögesi olarak kullanıldığı bezemelerde geometrik ve bitkisel bezemeler tamamlayıcı unsurlardır. Bezemelerde hayvan, bitki ve geometrik motiflerle beraber av sahnesi gibi günlük yaşama dair kompozisyonlar da yer alır.

İçerik noktaları bezenmiş geometrik bezemeler Orta Anadolu GDC'nda da oldukça yaygındır. İnce kontur çizgileri siyah ya da kırmızı renk boya ile çizildikten sonra içi kiremit renkte boyanmış, içi taramalı üçgen motifleriyle bezenmiş örnekler hem Orta Anadolu hem de Kuzeybatı İran'da yaygın olarak kullanılmıştır⁸¹.

Silüet tekniğinde figürlü bezeme Batı İran'da 3. binyıldan itibaren Pasargadai, Sakzabad'da, Shahr-i Sukhta⁸², Orta Anadolu'da ise 2. binyılda Kültepe II. kültür katındaki⁸³ (MÖ1945-1835) çanak çömleğinde görülmektedir⁸⁴.

⁷⁰ Yiğitpaşa, 2010b: Lev. 110: 2; Res. 161a.

⁷¹ Bilgi, 1991: Fig.02.6: 4; Ökse, 1988: Abb.601.

⁷² Ökse, 1988: Abb.601.

⁷³ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b.

⁷⁴ Köroğlu, 1995: Res. 1.

⁷⁵ Köroğlu, 1995: Res. 2-4.

⁷⁶ Sevin, 2002: 479, Res. 4/1; Kaygaz, 2002: 106/1

⁷⁷ Taşyürek, 1977: Res. 1, Res. 1

⁷⁸ Ceylan, 2001: 33, 57, Lev. XVI

⁷⁹ Kellner, 1976: Res. 3. Ancak Almanya'da sergilenirken Van Bölgesi orijini olduğu belirtilmiştir.

⁸⁰ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b.

⁸¹ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b.

⁸² Seipel, 2001: Kat. No. 11, 12, 54.

Kuzeydoğu Anadolu'da Erzurum/Sos Höyük⁸⁵, Erzurum/Tetikom⁸⁶, Erzurum/Tasmasor⁸⁷, Bayburt/Büyüktepe⁸⁸, Erzincan/Saztepe⁸⁹, Kars/Çamuşlu⁹⁰, Kars/Çakmak Köyü⁹¹ ve Erzurum Arkeoloji Müzesi'nde üç riton (Levha 2: 8) ve yonca ağızlı, loblu testi olmak üzere gri ve siyah astarlı mallara karakteristik bir özellik olarak karşılaşılrken, Van Havzası'nda ise satın alma ile Van Müzesi'nde bulunan siyah astarlı mataradan (Levha 2: 7)⁹² başka örnek bulunmamaktadır⁹³.

Son yıllarda DAB'nde ki kazı ve yüzey araştırmalarının sayılarındaki artış sebebiyle "Triangle Ware/Üçgen Bezeli Seramik" ve "Festoon Ware/Fisto Bezeli Seramik"lerinin yayınlanmış olanlarından hareketle sayıca Batı İran'dan daha fazlası ele geçirilmiştir. Özellikle Doğu Anadolu'yu İran'a bağlayan yol üzerinde bulunan Karagündüz Höyüğü ile Kuzeydoğu Anadolu'da önemli yol üzerinde yer alan Saztepe'nin (Levha 2: 1-6), 19. satraplık merkezinin yakınında olmasından dolayı buranın seramik üretim merkezi olabileceğini düşünmekteyiz⁹⁴.

5. SONUÇ

Urartu Devleti'nin yıkılışından sonra iki yüz yılı aşkın bir süre boyunca Anadolu'ya hakim olan Akhemenid İmparatorluğu Anadolu kültürünü ve tarihini doğrudan etkileyerek şekillenmesinde çok önemli rol oynamıştır. Akhemenid dönemi "Triangle Ware/Üçgen Bezeli Seramik" ve "Festoon Ware/Fisto Bezeli Seramik"leri Doğu Anadolu, İran, Azerbaycan, Kuzeydoğu Azerbaycan, Nahçıvan, Gürcistan ve Kuzey Pakistan'a kadar çok geniş bir alanda varlığı belgelenmiştir. Buradan hareketle boyalı seramiklerin yayılım alanı ile Pers hakimiyeti altındaki bölgelerin uyuştuğunu görmekteyiz. Akhemenid Krallığı'nın sıkı politik idaresi altında, öncelikle tüm bu bölgeleri birleştirmek adına en uç bölgelere kadar ulaşmasına imkân sağlandığını düşünebiliriz. Özellikle Pers satraplık merkezlerinde söz konusu seramiğin yoğunlaştığı söylenebilir. Genel görüntüleri benzer olmakla birlikte farklı coğrafi özelliklere sahip bölgelerde bulunan çanak çömlekler kendilerine özgü yerel karakterleri ve üretim tarzlarıyla birbirlerinden ayrılırlar.

Akhemenid Devleti'nin kuruluş döneminden sonra seramiklerinin teknoloji, biçim ve bezeme özelliklerinde sürece bağlı olarak değişikliğin olmadığını bu dönemin sonuna kadar aynı karakteristik özellikler gösteren seramiklerin kullanıldığı anlaşılmıştır. Akhemenidler'in egemenliği altındaki coğrafyasını göz önüne aldığımızda, yazılı belgeler ve stratigrafik veriler ışığında, kültürün ortaya çıkışı MÖ 6.y.y.'ın ortalarıdır. Sona erışı ise Makedonya Kralı Büyük İskender'in bütün Anadolu'yu egemenliği altına aldığı MÖ 330'dur.

Çanak çömlek üzerinde yaptığımız değerlendirmeler sonucunda, 13 ana form grubu tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Doğu Anadolu GDÇ seramiğinin, biçim olarak çok da hareketli sayılamayacak, monoton bir çömlekçilik geleneğini yansıttığını söyleyebiliriz. Ancak görünüm olarak tek, iki ve üç renkli boyama bezemelerle bu monotonluk kırılmaya çalışılmıştır. İncelediğimiz seramikler üzerinde görülen 46 farklı bezeme türü, bezeme çeşitliliği hakkında bilgi vermektedir (Çizim I-VIII). Süsleme konusunda çömlekçi ustaları geometrik, bitkisel, insan ve hayvan figürleri gibi çok farklı konuları işlemiştir. Bazıları son derece özenli ve düzgün işçilik gösterirken, bazıları ise özensiz ve gelişigüzel yapılmışlardır.

Doğu Anadolu'da; Karagündüz GDÇ tabakası zengin bir çanak çömlek koleksiyonuna sahip olmasına rağmen mimari bir kalıntının bulunmaması çok ilginçtir. Erzincan/Altın-tepe, Elazığ/İmikuşağı'nda boyalı GDÇ çanak çömleği mimari kalıntılarla birlikte ele geçirilmiştir. Van Kalesi Höyüğü 2010 yılı çalışmalarında da mimari yapıya ait duvar izine rastlanmıştır⁹⁵. Ancak bu merkezlerde de mimari kalıntılar ve mimari ile çanak çömlek ilişkisi çok belirgin olarak izlenememiştir. Bu açıdan çanak çömleğin yoğun olarak bulunması kuşkusuz bir çağdaş tabakanında varlığını gerektirir. Konuya bu noktadan baktığımızda en azından Van Gölü Havzası için bu türden çanak çömleğin yoğun olarak izlendiği tabakalarda gelenekselin dışında bir

⁸³ Özgüç, 2005: 170, Res. 144, 185.

⁸⁴ Ghirshman, 1954: 94, no. 1; Lev. IX/1B; X/1-4; X/1-4; IX/3, no. 2; no. 3; IX/3-4; Medvedskaya, 1986: Lev. III/1-2; Ekrem Akurgal, Sialk B için MÖ 8. ve 7. y.y.'ları önerir. Bkz. Akurgal, 1968: 29.

⁸⁵ Parker, 1996: 124, Res. 11/3, 125, Res. 12/1-2, 126, Res. 12/4, 129, Res. 15/8, 17/1, 2, 4-6; 1999: Res. 1/1, 2/1, 10.

⁸⁶ Şenyurt/Ekmen, 2002: Res. 44: 1, 45: 2, 46: 2.

⁸⁷ Şenyurt, 2005.

⁸⁸ Sagona, 1992: Fig.5: 8, 9, 11, 13, 14, 7: 1.

⁸⁹ Yiğitpaşa, 2010b: Lev. 68/13.

⁹⁰ Korucu, 2005: 95-96, Kat. No: 80, Çiz. 16c, Res. 38/3, 4 s. 40, 41, 42

⁹¹ Korucu, 2005: 95, Kat. No: 79, Çiz. 16b, Res. 38/2.

⁹² Yiğitpaşa, 2010b: Lev. 110/1, Res. 171.

⁹³ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b.

⁹⁴ Yiğitpaşa, 2010a; 2010b.

⁹⁵ Van Kalesi Höyüğü 2010 yılı kazı sezonunun bilgisini, sözlü olarak benimle paylaşan kazı başkanımız Yrd. Doç. Dr. Erkan Konyar ve Prof. Dr. Kemalettin Köroğlu'na çok teşekkür ederim.

yerleşme karakterinin olabileceğini göz önünde bulundurmakta yarar vardır. Ayrıca bu merkezlerde az sayıda boyalı çanak çömlek bulunmuş olması çanak çömleğin kökeninin açıklanmasına yetmemektedir.

Bezeme-form ilişkisi açısından bakacak olursak; Doğu Anadolu GDÇ seramiklerde yer alan boya bezemenin, uygulandığı kapların form ve dolayısıyla işlevleriyle doğrudan bir ilişkinin var olduğu gözlenmiştir. Küçük kuşlar anfora-riton ve çömlekçik üzerine çizilirken, büyük olan aslan, geyik ve dağ keçileri çömlek, anfora-riton ve testi gibi büyük boyuttaki kaplar üzerine yapılmışlardır. Çanakların dış yüzünden ziyade iç yüzü bezeme alanı olarak değerlendirilmiştir. Çanaklar üzerine geometrik bezeme bitkisel bezemeye oranla daha çok yer verilmiştir. Geometrik motiflerin oluşturduğu bezemeler çanakların düzleştirilmiş ağız üzerine, iç yüzlere, dış yüzlere bazen de iç-dış yüze birden uygulanmıştır. Çanaklardan sonra çömler bezemenin en çok uygulandığı kap formlarındandır. Yapı olarak geniş olduğu için çanaklara oranla daha çeşitli ve zengin bezemeler görülür. Çanaklarda olduğu gibi az da olsa çömlerinde düzleştirilmiş ağız kenarı üzerine geometrik bezemelerin yapıldığı görülür. Yuvarlak ve yonca ağızlı testiler üzerinde geometrik bezemeler oldukça yoğun olarak kullanılmıştır. Anfora-riton ve diğer ritonlar üzerinde bitkisel, hayvan ve geometrik bezemeler görülür.

Açık renkli zeminler, koyu renkli motiflerle zıtlık oluşturarak daha parlak ve canlı görülmesini sağlamaktadır. Orta Anadolu GDÇ boya bezemeli seramik üzerinde, astar üzerine krem, kirli beyaz ve beyaz renklere boya sürülerek açık renk zeminli çerçeveler oluşturularak ya da doğrudan astar üzerine bezeme yapma, yaygın olarak kullanılırken, Doğu Anadolu ve İran GDÇ seramiklerine bezemeler, böyle bir düzenlemeye gidilmeden doğrudan astar üzerine yapılmıştır.

V. Sevin Karagündüz Höyüğü kazısı ile Yeşilalıç II yüzey araştırması ve A. Özfırat'ın yaptığı yüzey araştırmasıyla tespit ettiği kule tipi yapılarını ODC'ndan GDÇ'na geçiş dönemine tarihlemiştir. Bu merkezlerin çanak çömlek ve mimarileri her iki dönemin karakteristik özelliklerini taşıdığı belirtmiştir⁹⁶. S. Kroll'da Bastam kazısı seramikleri üzerine yaptıkları tipolojik analiz sonucu, Urartu sonrası Doğu Anadolu'da kronoloji açısından iki evrenin olduğunu tespit ettiklerini belirtmişlerdir. Yani Doğu Anadolu GDÇ seramiklerini iki gruba ayırmışlardır. İlk gruba giren seramikler daha çok ODC (Urartu) geleneğini sürdürürken, ikinci gruptakiler ise yeni bir geleneğin temsilcisi olan GDÇ seramiği olarak kabul etmişlerdir. Yukarıda görüşlerine değer verdiğimiz birçok bilim insanı bu soruna değinmiştir. Ancak biz, höyüklerde karışık stratigrafinin oluşu, mimarinin olmayışı ve yüzey araştırması üzerine temellenmiş bir tespitin hipotetik olarak doğru olsa bile söz konusu arkeolojik verilerin eksikliğinden dolayı doğru olamayacağını düşünüyoruz.

"Triangle Ware/Üçgen Bezeli Seramik" in adlandırılmasından sonra birçok yazar tarafından farklı formda ve hamur yapısında olan ancak aynı bezemeye sahip olduğu için bu gruba katılan başka gruplarda olmuştur. Bu sözcüğün kullanılış biçimi, daha kesin bir tanımın eksikliği, bir seramikten çok bir 'stili' temsil etmektedir⁹⁷. Kuzeybatı İran'ın ve Doğu Anadolu'nun hiçbir Akhemenid öncesi yerleşiminde "Triangle Ware/Üçgen Bezeli Seramik" rastlanmaması kökeni sorununu gündeme getirmiştir. GDÇ boylalılarının kaynağı olarak bir kısım araştırmacılar, MÖ 10 ve 9.y.y. Sialk B boyalılarına dayandığını belirtmişlerdir⁹⁸. R. Ghirshman ise İran'ın merkezindeki Kashan'ın yakınında bulunan Sialk B'de tek renkli seramiklerden sonra boya bezemelerinin yeniden ortaya çıkışını bölgeye dışarıdan gelenlerin köklü değişiklikleri olarak yorumlamıştır⁹⁹. Fakat Ş. Dönmez, Sialk B çanak çömleğinin yerel bir kültürü yansıttığı için Batı İran'da yayılım alanı bulamadığını bildirmiştir¹⁰⁰. Bazı araştırmacılar, bu tür bezemenin, Kuzeybatı İran'daki Urmiye Gölü civarına lokalize edilen Mannai bölgesi kaynaklı olduğunu bildirmişlerdir¹⁰¹. Bir takım araştırmacılar ise Orta Anadolu kaynaklı olabileceğini ileri sürmüşlerdir¹⁰². V. Sevin Urartu sonrası Doğu Anadolu'ya yeni bir halk ya da halkların "Triangle Ware/Üçgen Bezeli Seramik" ve "Festoon Ware/Fisto Bezeli Seramik" türündeki bu kapları getirdiklerine inanmaktadır¹⁰³.

Sialk B ile GDÇ boyalı seramiğinin ortaya çıkışı arasında 250 yılı aşkın zaman farkının olması, doğrudan doğruya bir kültür etkilenmesini olanaksız kılar. G. Narimanishvili'de, aynı şekilde Gürcistan "Triangle Stil"inin ortaya çıkışının Geç Tunç Çağı'ndaki yerel seramik üretiminin Demir Çağı'ndaki etkisi şeklinde ifade etmiştir¹⁰⁴. Buna benzer bir durum, Doğu Anadolu için de geçerlidir. Doğu Anadolu MÖ 2.

⁹⁶ Özfırat, 2009b: 463-464.

⁹⁷ Haerinck, 1983: 130; Dittmann, 1984: 155-193; Dyson, 1999a: 102; Summers, 1993: 86-88.

⁹⁸ Dyson, 1965: 207; Stronach, 1974: 242; Kroll, 1975: 71-74; Kroll, 1977: 105 v.d.; Summers, 1993: 85-108.

⁹⁹ Ghirshman, 1939: 93 v.d.

¹⁰⁰ Dönmez, 2000: 5 v.d.

¹⁰¹ Medvedskaya, 1989: 444.

¹⁰² Sevin, 1998: 718; Dönmez, 2005: 104.

¹⁰³ Sevin, 2002: 481.

¹⁰⁴ Narimanishvili, 2000: 227; Narimanishvili/Shatberashvili, 2004: 122.

Binyıl boyalı çanak çömlek kültürü ile "Triangle Ware/Üçgen Bezeli Seramik" in ortaya çıkması arasında bağlantı kurmamız da oldukça güçtür ve bu kültürün tekrar canlanması şeklinde yorumlamamız olası değildir. Urartu yıkıldıktan sonra söz konusu boyalı çanak çömleğin Orta Anadolu'dan Doğu Anadolu'ya yeni bir halk ya da halkların getirdiğine dair elimizde veri de yoktur. Ya da Akhemenid Krallığı kurulup bütün Anadolu'yu ele geçirdikten sonra Orta Anadolu'dan boyalı çanak çömlek kültürünü alıp İran'a götürmüş olabileceğine dair de arkeolojik veriye sahip değiliz. Çünkü Akhemenid kap formlarına baktığımızda Orta Anadolu'dakilere benzemediğini, öncüsü olmadan yeni kültür ile birlikte ortaya çıktığını görüyoruz. Söz konusu kültür öncesi, İran'da da Orta Anadolu'da da aynı bezeme çeşitlerinin kullanıldığını dolayısıyla bezemeleri karşılaştırarak bulmanın da, bu veriler ışığında, zor olduğunu düşünüyoruz. Yukarıda görüşlerine değer verdiğimiz birçok bilim adamı köken sorununa değinmiştir. Ancak biz sorunun çözülmesi için stratigrafiyi takip edebileceğimiz arkeolojik verilerin noksanlığından dolayı bu fikirleri hipotetik olarak değerlendiriyoruz. Yukarıda belirttiğimiz üzere, Akhemenid İmparatorluğu'nun kurulmasıyla, yeni kültür ile birlikte İran'da ortaya çıkmasının daha muhtemel olduğunu düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

- ADACHI, T. (2005). "Considering the Regional Differences in the Parthian Fine Pottery", *Al-Rāfidān*, XXVI, 25-36.
- AKURGAL, E. (1968). *Urartäische und altiranische Kunstzentren*, Ankara.
- BALKAN, K. (1964). Patnos'ta keşfedilen Urartu Tapınağı ve Urartu Sarayı, *Atatürk Konferansları*, I, Ankara: 235-243.
- BİLGİ, Ö. (1982). *MÖ II. Binyılında Anadolu'da Bulunmuş Olan, Matara Biçimli Kaplar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BİLGİ, Ö. (1987). "Köşkerbaba Höyük Demir Çağ Mimarisi", *Anadolu Demir Çağları*, I, (Ed.: A. Çilingiroğlu), İzmir: 1-5.
- BİLGİ, Ö. (1991). "Köşkerbaba Höyük Demir çağı çanak-çömleği -Iron Age Pottery from Köşkerbaba Höyük", *Anatolian Iron Ages II* (Eds.: A. Çilingiroğlu-D. French). İzmir: 11-28.
- BLEGEN, C. W. (1950). *Troy General Introduction the First and Second Settlements*, I-2.
- BURNEY, C. A. (1957). "Urartian Fortresses and Towns in the Van Region", *Anatolian Studies*, VII, 37-53.
- BURNEY, C. A./LANG, M. (1971). *The Peoples of the Hills. Ancient Ararat and Caucasus*, London.
- CEYLAN, A. (2001). *Sarkamış-Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar*, Erzurum.
- CURTIS, J. (1994). *Ancient Persia*, Teheran.
- ÇİLİNGİROĞLU, A. (1997). *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, İzmir.
- DARGA, M. (1992). *Hitit Sanatı*, İstanbul.
- DITTMANN, R. (1984). "Problems in The Identification of an Achaemenian and Mauryan Horizon in North-Pakistan", *Archäologische Mitteilungen aus Iran*, XVII, 155-193.
- DÖNMEZ, Ş. (2000). "Adana Müzesi'nden Boya Bezekli Bir Geç Demir Çağı Testisi", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, I, 5-8.
- DÖNMEZ, Ş. (2005). "Haluk Perk Müzesi'nden Boya Bezekli Pişmiş Toprak İki Rhyton", *Tuliya*, I, 101-112.
- DYSON, R. H. Jr. (1965). "Problems of Protohistoric Iran as seen from Hasanlu," *Journal of Near Eastern Studies*, XXIV, 193-217.
- DYSON, R. H. Jr. (1999a). "The Achaemenid Painted Pottery of Hasanlu IIIA.", *Anatolian Iron Ages IV* (Eds. A. Çilingiroğlu-R.J. Matthews). *Anatolian Studies* IL: 101-110.
- DYSON, R. H. Jr. (1999b). "Triangle-Festoon Ware Reconsidered", *Iranica Antiqua*, XXXIV, 115-144.
- DYSON, R. H. Jr./MUSCARELLA, O. W. (1989). "Constructing the Chronology and Historical Implications of Hasanlu IV", *Iran*, XXVII, 1-27.
- EMRE, K. (1969). "Altıntepe'de Urartu Seramiği", *Bellekten*, CXXXI, 279-289.
- ERKANAL, A. (1996). "Bir Kültür Kabı Üzerine Düşünceler I", *Bellekten*, LIX (224-226), 593-606.
- ERKANAL, H./ÖZKAN, T. (1999). "Kazı Çalışmaları: Bakla Tepe, Kocabaş Tepe", *Tahtalı Barajı Kurtarma Kazısı Projesi* (Haz. T. Özkan). T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü, İzmir: 12-42.
- ERZEN, A. (1978). *Çavuştepe*, I, Ankara.
- GHIRSMAN, R. (1939). *Fouilles de Sialk Près de Kashan 1933, 1934, 1937*, vol. II, Paris.
- GHIRSMAN, R. (1954). *Mémoires de la Mission Archéologique en Iran*, XXXVI, *Village Perse-Achéménide*, Paris.
- HAERINCK, E. (1978). "Painted pottery of the Ardabil Style in Azerbaidjan (Iran)", *Iranica Antiqua*, XIII, 75-91.
- HAERINCK, E. (1980). "Twinspouted vessels and their distribution in the Near East from the Achaemenian to the Sasanian period", *Iran*, XVIII, 43-54.
- HAERINCK, E. (1983). *La céramique Iran pendant la période Parthe (ca. 250 av. J.C. à 225 après J.C.): typologie, chronologie et distribution*, Gent.
- HOPKINS, L. (2003). "Archaeology at the North-East Anatolian Frontier VI", *Ancient Near Eastern Studies*, XV, 133-144.
- İŞIKLI, M. (2008). "Erzincan Altıntepe Kalesi Yüzey Araştırmaları 2006-2007 Çalışmalarının Genel Bir Değerlendirmesi", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVI-1, 253-266.
- KALKAN, H. (2008). *M.Ö. 6-4. Yüzyılda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAYGAZ, N. (2002). *Doğu Anadolu Geç Demir Çağ Merkezleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KELLNER, H. J. (1976). *Urartu. Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens*, München.
- KONYAR, VE BŞK. (2013). E. Konyar, C. Avcı, B. Genç, R.G. Akgün, A. Tan, "Eski Van Şehri, Kalesi ve Höyüğü Kazıları 2012 Yılı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 35, 358-370.
- KÖKTEN, K. VE BŞK. (1945). "1940 ve 1941 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor", *Bellekten*, IX, 386-387.
- KÖROĞLU, K. (1995). "Doğu Anadolu Kökenli İnsan (Kadın) Yüzlü Kaplar", *Arkeoloji ve Sanat*, LXVIII, 25-32.
- KÖROĞLU, K. (2008). "Yukarı Dicle bölgesinde Yeni Asur Krallığı sonrasına ilişkin kültürel değişimin tanımlanması: Geç Demir Çağı ve Helenistik Dönem'in izleri", *Muhibbe Darga Armağanı* (Haz. T. Tarhan-A. Tibet-E. Konyar). İstanbul: 335-344.

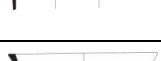

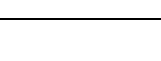

- KROLL, S. (1970). "Die Keramik aus der Ausgrabung Bastam 1969", *Archäologische Mitteilungen aus Iran* III: 67-92.
- KROLL, S. (1975). "Eine Schüssel der Triangle Ware aus Azarbaidschan", *Archäologische Mitteilungen aus Iran*, VIII, 71-4.
- KROLL, S. (1976). "Keramik Urartäischer Festungen in Iran", *Archäologische Mitteilungen aus Iran*, Ergänzungsband 2, 1-184.
- KROLL, S. (1979). "Meder in Bastam IX", *Bastam I: Ausgrabungen in den Urartäischen Anlagen 1972-1975, Teheraner Forschungen* IV (Eds. W. Kleiss et al.). Berlin: 229-234.
- KROLL, S.-ZAHLEHAAS, G. (1976). "Katalog der Ausgestellten Funde" *Urartu-Ein Wiederent Rivaale Assyriens: Katalog der Ausstellung*, H-J Kellner (Ed.): 66-74.
- LEVINE, L. D. (1987). "The Iron Age", *The Archaeology of Western Iran* (Ed. F. Hole): 229-250.
- MARRO, C.-ÖZFIRAT, A. (2005). "Pre-classical Survey in Eastern Turkey. Third Preliminary Report: Doğubayazıt and the Eastern shore of Lake Van", *Anatolia Antiqua*, XIII, 319-356.
- MEADE, C. G. (1968). "Luristan in the First Half of the First Millenium B.C.", *Iran*, VI, 105-134.
- MEDVEDSKAYA, I. N. (1986). "A Study the Chronological Paralels between Grek Geometric Style and Sialk B Pottery", *Iranica Antiqua*, XXI, 89-120.
- MEDVEDSKAYA, I. N. (1989). "The End of Urartian Presence in the Region of Lake Urmia", *Archaeologia Iranica et Orientalia, Miscellanea in honorem L. Vanden Berghe*, Gent: 439-454.
- MELLINK, M. J. (1965). "Archaeology in Asia Minor", *American Journal of Archeology*, LXIX, 133-161.
- NARIMANISVILI, G. (2000). "Die Keramik Kartlis (Iberiens) in achaemenidisher und postachamenidischer Zeit", *Archäologische Mitteilungen aus Iran*, XXXII, 227-243.
- NARIMANISVILI, G./SHATBERASHVILI, V. (2004). "Red-Painted Pottery of Shatberashvili Achaemenid and Post-Achaemenid Periods from Caucasus (Iberia): Stylistic Analysis and Chronology", *Ancient Near Eastern Studies*, XII, 120-166.
- OLMSTEAD, A. T. (1948). *History of the Persian Empire*, Chicago.
- ÖĞÜN, B. (1984). "Urartu'lular", *Türk Ansiklopedisi*, XXXIII, 35-78.
- ÖKSE, T. (1988). *Mitteleisenzeitliche Keramik Zentral-Ostanatoliens, Berliner Beiträge zum Vorderen Orient*, Band 9, Berlin.
- ÖZFIRAT, A. (2004). "Ağrı Dağı Arkeolojik Yüzey Araştırması", *Güneşin Doğduğu Yer: Doğubayazıt Sempozyumu*, (Haz.: O. Belli), İstanbul: 89-102.
- ÖZFIRAT, A. (2006a). "Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırması-2005", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, Haberler*, XXI, 30-31.
- ÖZFIRAT, A. (2006b). "Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırması, 2005", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIV-1, 143-162.
- ÖZFIRAT, A. (2006c). "Pre-classical Survey in Eastern Turkey. Fifth Preliminary Report: Van Lake Basin and Mt. Ağrı Region", *Studi Micenei Ed Egeo-Anatolici*, XLVIII, 177-207.
- ÖZFIRAT, A. (2007a). "Pre-classical Survey in Eastern Turkey. Fourth Preliminary Report: The Eastern shore of Lake Van", *Ancient Near Eastern Studies*, XLIV, 113-140.
- ÖZFIRAT, A. (2007b). "Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları, 2006", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XV-1, 197-220.
- ÖZFIRAT, A. (2009). "Van Gölü Havzası Yüzey Araştırması: Patnos Ovası Demir Çağ Yerleşimleri", *Altan Çilingiroğlu'na Armağan, Yukarı Denizin Kıyısında Urartu Krallığı'na Adanmış Bir Hayat/Studies In Honour Of Altan Çilingiroğlu, A Life Dedicated To Urartu On The Shores Of The Upper Sea* (Haz. H. Sağlantımur-E. Abay-Z. Derin-A. Ü. Erdem-A. Batmaz-F. Dedeoğlu-M. Erdalkıran-M. B. Baştürk-E. Konakçı). İstanbul: 455-477.
- ÖZFIRAT, A. (2011). "Son Urartular", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Mayıs-Haziran 2011, 24-25.
- ÖZGÜÇ, T. (1979). "Assur Ticaret Kolonileri Çağına Ait İnsan Biçimli Kap", *Belleten*, XLIII, 261-272.
- ÖZGÜÇ, T. (1983). *New Finds from Kanesh and What They Mean for Hittite Art, Beiträge zur Altertumskunde Kleinasien Festchrift für Kurt Bittel* (Ed.: R. M. Boehmer-H. Hauptmann). Mainz am Rhain.
- ÖZGÜÇ, T. (1986). *Kültepe-Kaniş II, New Researches at the Trading Center of the Ancient Near East*, Ankara.
- ÖZGÜÇ, T. (1988). *İnandiktepe, Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi*, Ankara.
- ÖZGÜÇ, T. (2005). *Kültepe, Kaniş/Neşa*, İstanbul.
- ÖZKORUCUKLU, H. (1995). "Erzincan Kaleciktepe Kurtarma Kazısı," *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, V, 144-157.
- PARKER, A. (1996). *Northeastern Anatolia in the Iron Age: On the Periphery of Empires*, A thesis submitted in fulfilment of the requirements for the degree of Master of Arts in the Department of Classics and Archaeology, Faculty of Arts, University of Melbourne.
- PARKER, A. (1999). "Northeastern Anatolia: On the Periphery of Empires", *Anatolian Studies*, IL, 133-141.
- PIOTROVSKY, B. B. (1969). *Urartu (Nagel)*.
- SAGONA, A. (1992a). "Excavations at Büyüktepe Höyük 1991. Second Preliminary Report", *Anatolian Studies*, XLII, 29-46.
- SAGONA, A. (1992b). "Büyüktepe Höyük 1991", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XIV-1, 193-198.
- SAGONA, A./ SAGONA, C. (2004). "Archaeology at the North-East Anatolian Frontier, I. An Historical Geography and a Field Survey of the Bayburt Province", *Ancient Near Eastern Studies*, XIV, 25-43.
- SAGONA, A. VE BŞK. (1992). "Excavations at Büyüktepe Höyük, 1991: Second Preliminary Report", *Anatolian Studies*, XLII, 29-46.
- SAGONA, A. VE BŞK. (1995). "Excavations at Sos Höyük 1994: First Preliminary Report", *Anatolian Studies*, XLV, 193-218.
- SAGONA, A. VE BŞK. (1996). "Excavations at Sos Höyük, 1995: Second Preliminary Report", *Anatolian Studies*, XLVI, 27-52.
- SAGONA, A. VE BŞK. (1998). "Excavations at Sos Höyük 1997", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XX-1, 205-206.
- SEEHER, J. (1993). "Körperbestattung und Kremationein Gegensatz?", *Istanbul Mitteilungen*, XLIII, 219-226.
- SEEHER, J. (2000). *Die bronzezeitliche Nekropole von Demircihüyük-Sarıket, Tübingen: Ernst Wasmuth Verlag*.
- SEIPEL, W. (2001). *7000 Jahre persische Kunst. Meisterwerke aus dem Iranischen Nationalmuseum in Teheran*, Bonn.
- SEVİN, V. (1983). "İmikuşağı Kazıları, 1982", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, V, 137-143.
- SEVİN, V. (1985a). "Van Bölgesi Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, III, 287-295.
- SEVİN, V. (1985b). "Van Bölgesi Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, III, 287-295.
- SEVİN, V. (1994). "The Excavations at the Van Castle Mound", *Anatolian Iron Ages III* (Eds. A. Çilingiroğlu-D. French). Ankara: 221-228.
- SEVİN, V. (1995). *İmikuşağı I : 6-1. Yapı Katları*, Ankara.
- SEVİN, V. (1998). "Van/Karagündüz Kazılarının Işığında Doğu Anadolu Geç Demir Çağ Çanak Çömleği", *Karatepe'deki Işık, Halet Çambel'e Sunulan Yazılar* (Eds. G. Arsebük-M. J. Mellink-W. Schirmer). İstanbul: 715-726.
- SEVİN, V. (2002). "Late Iron Age Pottery of the Van Region Eastern Anatolia: In the Light of the Karagündüz Excavations", *Festschrift für Manfred Korfmann Mauerschau I* (Ed. R. Aslan): 475-482.
- SEVİN, V. (2003). *Eski Anadolu ve Trakya. Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar*, İstanbul.

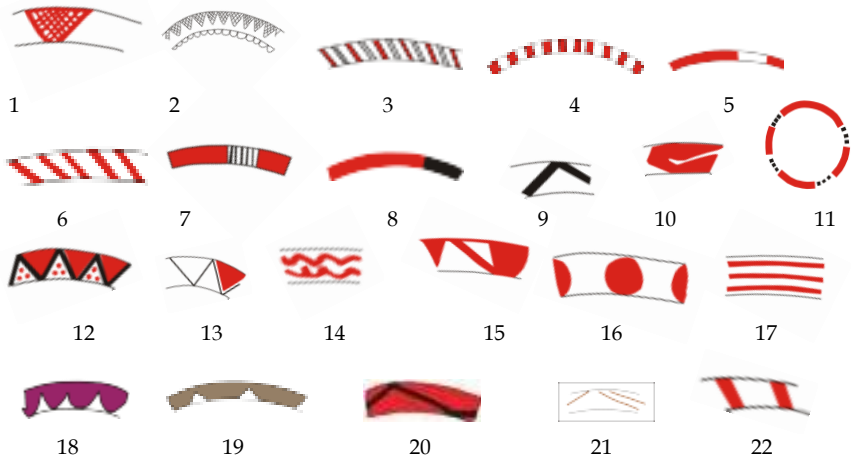
- SEVİN, V. (2004). "Pastoral Tribes and Early Settlements of the Van Region, Eastern Anatolia", *A View from The Highland Archaeological Studies in Honour of Charles Burney* (Ed.: A. Sagona). Peeters: 179-203.
- SEVİN, V. (2012). "Van Bölgesi'nde Post-Urartu Dönemi: Yıkıntılar Üzerinde Yeni Bir Yaşam", *Belleten*, LXXVI, 276, 351-372.
- SEVİN, V./KAVAKLI, E. (1995). "Karagündüz Höyüğü ve Nekropolü Kurtarma Kazıları 1994 Yılı Kurtarma Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XVII-1, 337-361.
- SEVİN, VE BŞK. (1997). "Karagündüz Höyüğü ve Nekropolü Kurtarma Kazıları 1995 Yılı Kurtarma Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XVIII-1.
- SEVİN, V. VE BŞK. (1998). Sevin, V., Özfırat, A., Kavaklı, E. "Karagündüz Höyüğü ve Nekropolü Kurtarma Kazıları 1995-1996 Yılı Kurtarma Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XIX-1, 571-589.
- SEVİN, V. VE BŞK. (1999). Sevin, V., Özfırat, A., Kavaklı, E. "Karagündüz Höyüğü 1998 Yılı Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XXI-1, 409-420.
- SEVİN, V. VE BŞK. (2000). Sevin, V., Özfırat, A., Kavaklı, E. "Van-Karagündüz Höyüğü Kazıları (1997 Yılı çalışmaları)", *Belleten*, LXIII, 238, 847-867.
- SİPAHİ, T. (1995). "Kültepe'den Sepet Kulplu Madeni Bir Kap", *AÜDTCFD* 377, 37/1-2, 711-718.
- STRONACH, D. (1974). "Achaemenid Village I at Susa and the Persian Migration to Fars", *Iraq*, XXVI, 239-248.
- SUMMERS, G. (1993). "Archaeological Evidence for the Achaemenid Period in Eastern Turkey", *Anatolian Studies*, XLIII, 85-108.
- SWİNY, S. (1975). "Survey in North-West Iran, 1971", *East and West*, XXV-1/2, 91-93.
- ŞENYURT, S. Y.-EKMEKÇİ, H. (2002). *Tetikom, Pasinler Ovası'nda Bir Demir Çağı Yerleşmesi/An Iron Age Settlement in Pasinler Plain*, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Proje Dökümanları: 1/Bakü-Tbilisi-Ceyhan Crude Oil Pipeline Project Archaeological Salvage Excavations Project Documents: 1, Ankara.
- ŞENYURT, S. Y. (2005). *Tasmator, Erzurum Ovası'nda Bir Demir Çağı Yerleşmesi/An Iron Age Settlement in Pasinler Plain*, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Proje Dökümanları: 4/ Bakü-Tbilisi-Ceyhan Crude Oil Pipeline Project Archaeological Salvage Excavations Project Documents: 4, Ankara.
- TARHAN, M. T. (1989). "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları, 1987", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, X-1, 369-428.
- TARHAN, M. T. (1994). "Recent Research at the Urartian Capital Tushpa", *Tel Aviv*, XXI-1, 22-57.
- TARHAN, M. T. (2007). "Median and Achaemenid Periods at Tuşpa", *The Achaemenid Impact On Local Populations and Cultures In Anatolia*, (Eds. İnci Delemen in collaboration with O. Casabonne-Ş. Karagöz-O. Tekin), İstanbul: 117-130.
- TARHAN, M. T./SEVİN, V. (1976/77). "Van Bölgesinde Urartu Araştırmaları I", *Anadolu Araştırmaları*, IV-V, 273-304.
- TARHAN, M. T./SEVİN, V. (1990). "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları, 1989", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XII-2, 355-375.
- TARHAN, M. T./SEVİN, V. (1991). "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları 1989", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XI-1, 429-456.
- TARHAN, M. T./SEVİN, V. (1992). "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları, 1991", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XIV-1, 407-429.
- TARHAN, M. T./SEVİN, V. (1993). "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları 1990 Yılı Çalışmaları", *Belleten*, CCXX, 843-862.
- TAŞYÜREK, O. A. (1977). "Adana Bölge Müzesi'ndeki Boyalı Urartu Kaplarından Örnekler", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXIV-1, 175-194.
- TÜRKTEKİ, S./HÜRMÜZLÜ, B. (2007). *Eski Çağ'da İçki ve Sunu Kapları*, İstanbul.
- UMURTAĞ, G. (1996). "Anadolu'nun Batı Bölgelerinde ve Trakya'da Tunç Çağları Öncesi Yerleşmelerde Bulunmuş Olan Ayrışık Kaplar", *Anadolu Araştırmaları*, X, 479-517.
- VON DER OSTEN, H. H. (1952). "Die Urartäische Töpferei aus Van und die Möglichkeiten ihrer Einordnung in die anatolische Keramik I", *Orientalia*, XXI, 307-328.
- YİĞİTPAŞA, D. (2009). "Erzurum Müzesi'nden Bir Grup Boya Bezemeli Geç Demir Çağ Seramiği", *Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, XXII, 167-202.
- YİĞİTPAŞA, D. (2010a). "Erzurum Müzesi'nden Bir Grup Geç Demir Çağ Çanak Çömleği", *Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu/The Fifth International Symposium of Van Lake Region V* (Ed. O. Belli). Van: 33-55.
- YİĞİTPAŞA, D. (2010b). *Arkeolojik Veriler Işığında Doğu Anadolu Geç Demir Çağı (MÖ 6.-4. Y.Y.) Çanak Çömleği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YİĞİTPAŞA, D. (2012). "Investigations on Late Iron Age Pottery Traditions in Van Lake Area and Surrounding Regions", *ARAMAZD - Armenian Journal of Near Eastern Studies (AJNES)*, C.VII, S.2, 84-103.
- YİĞİTPAŞA, D. (2013). "Doğu Anadolu Geç Demir Çağı Seramikleri Üzerinde Görülen Figürlü ve Bitkisel Bezemeler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research*, -Prof. Dr. Hamza Gündoğdu Özel Sayısı- 6/25, 612-628.
- YOUNG, T. C. (1965). "A Comparative Ceramic Chronology for Western Iran, 1500-500 B.C.", *Iran*, XXX, 53-85.
- YOUNG, T. C. (1988). *Part 1, chapters 1 and 2, in CAH, IV*, Cambridge.

TİPOLOJİ TABLOSU

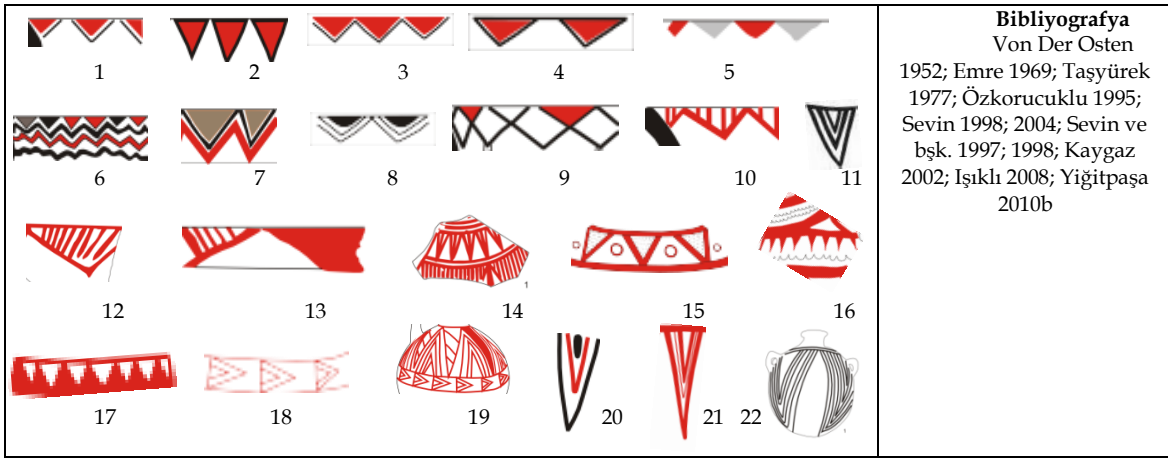
Tip No	Tipler	Merkezler	Tabaka	Tanım	Bibliyografya
1		Sos Höyük	IIB	TAS: Basit Dik Ağızlı Dik Gövdeli	Parker 1996; Sagona ve Sagona 2004; Yiğitpaşa 2010b
2		Van Kalesi Höyüğü Van Müzesi	Ila	TANKART/VAZO Açık Basit Ağızlı Yuvarlak Gövdeli	Tarhan ve Sevin 1993; Tarhan 1994; 2005; 2007; Tarhan ve bşk. 1994; Yiğitpaşa 2010b
3		Anadolu Med. Müz.		MAŞRAPA Açık Basit Ağızlı Yuvarlak Gövdeli	Yiğitpaşa 2010b
4		Erzurum Müzesi		ŞİŞE Yüksek Boyunlu Uzun Gövdeli Sivri Dipli	Yiğitpaşa 2010b

5		Altıntepe	II	TABAK Açık Basit Ağızlı Keskin Omurgalı	Summers 1993; Kaygaz 2002; Yiğitpaşa 2010b
6.1.a		İmikuşağı	Vb-a	ÇANAK I-Açık Ağızlı Yuvarlak Gövdeli: a)Basit Ağız Kenarlı, b)İçe Dönük Dudaklı, c)Dışa Dönük Dudaklı, d)Dışa Çekik Ağız Kenarlı, e)İçe-Dışa Dönük Kalınlaştırılmış Dudaklı; II -Açık Ağızlı Keskin Omurgalı: a)Üzeri Düzleştirilmiş Basit Ağız Kenarlı, b)Dışa Çekik Ağız Kenarlı; III -İçe Dönük Ağızlı Yuvarlak Gövdeli: a)Basit Ağız Kenarlı, b)Dışa Dönük Dudaklı;	Von Der Osten 1952; Emre 1969; Bilgi 1987; 1991; Sevin 1983; 1985a; 1985b; 1994; 1995; 1998; 2004; Ökse 1988; Sevin ve bşk. 1997; 1998; 2000; Sagona ve bşk. 1992; 1995a; Sagona ve Sagona 2004; Summers 1993; Özkorucuklu 1994; Parker 1996; 1999; Tarhan 1975; 1989; 1994; 2005; 2007; Tarhan ve Sevin 1990; 1991; 1993; 1994; Tarhan ve bşk. 1994; Kaygaz 2002; Marro-Özfrat 2005; Özfrat 2006b; 2006c; 2007a; 2007b; 2009; Yiğitpaşa 2010b
6.1.b		Köşkerbaba	III		
6.1.c		Altıntepe	II		
6.1.d		Sos Höyük	IIB		
6.1.e		Karagündüz	3-4c		
6.2.a		Van Kalesi Höyüğü	Ila		
6.2.b		Çavuştepe	II		
6.3.a		Giriktepe, Saztepe, Otbiçer, Alikelle, Dizginkale, Kötek, Bulakbaşı, Çimen, Van Kalesi, Kötek, Evditepe,			
6.3.b		A. Elmalık, Tuzla, Sazlıkyanı, Sivritepe, A. Keçikıran, Paçan, A. Mutlu, İpsimara			
6.4.a		Karagündüz	3-4c	IV -Dışa Dönük Ağızlı Keskin Omurgalı; a)Basit Ağız Kenarlı	Von Der Osten 1952; Sevin 1983; 1984; 1985; 1998; 2000; Summers 1993; Sevin ve bşk. 1995; 1997; 1998; 1999; 2000; Tarhan 1994; 2005; 2007; Tarhan ve Sevin 1990; 1991; 1993; Tarhan ve bşk. 1994; Köroğlu 1995; Parker 1999; Kaygaz 2002; Özfrat 2004; 2006a; 2006b; 2007a; 2009a; Marro ve Özfrat 2005; Yiğitpaşa 2010b
6.4.b		Saztepe, Yeşilalç II, Tuzla, Sazlıkyanı, A. Keçikıran	Ila		
6.4.b		Altıntepe	II	IV -Dışa Dönük Ağızlı Keskin Omurgalı; b)Dik Ağızlı	Von Der Osten 1952; Emre 1969; Summers 1993; Köroğlu 1995; Tarhan 1994; 2005; 2007; Tarhan ve Sevin 1977; 1993; Sagona ve bşk. 1995a; 1996a; Parker 1996; 1999; Sevin 1985; 1998; Sevin ve bşk. 1995; 1997; 1998; 1999; 2000; Kaygaz 2002; Marro ve Özfrat 2005; Özfrat 2006b; 2007; Yiğitpaşa 2010b
6.4.b		Sos Höyük	IIB		
6.4.b		Karagündüz	3-4c		
6.4.b		Van Kalesi Höyüğü	Ila		
6.4.b		Çavuştepe	II		
6.4.b		Yeşilalç II, Saztepe, Bulakbaşı, Çimen, Tuzla, Sazlıkyanı, Eski Norgüh, Paçan			
7.1		Altıntepe	II	ÇÖMLEKÇİK I-Kısa Boyunlu Basit Ağız Kenarlı Yuvarlak Gövdeli; II -Uzun Boyunlu Basit Ağız Kenarlı Yuvarlak Gövdeli	Emre 1969; Summers 1993; Sevin 1998; Sevin ve bşk. 1997; 1998; 1999; 2000; Sagona ve bşk. 1995a; Parker 1996; 1999; Ceylan 2001; Kaygaz 2002; Özfrat 2006b; 2007; Yiğitpaşa 2010b
7.2		Sos Höyük	IIB		
7.2		Karagündüz	3-4c		
7.2		Saztepe, Yoğunhasan, Sazlıkyanı, Adana, Van, H. Perk Öz. Müz. İstanbul Ark. Müz.; Kars Müzesi			
8.1		İmikuşağı	Vb-a	ÇÖMLEK I-İçe Dönük Ağızlı Küresel Gövdeli; II -Kısa Boyunlu Dışa Dönük Kalınlaştırılmış Dudaklı Yuvarlak Gövdeli; III -Kısa Boyunlu Basit Ağız Kenarlı Küresel Gövdeli; IV -Uzun Boyunlu Kalınlaştırılmış Ağız Kenarlı Yuvarlak Gövdeli; V -Uzun Boyunlu Basit Ağız Kenarlı Küresel Gövdeli	Von Der Osten 1952; Emre 1969; Sevin 1983; 1985a; 1995; 1998; Sevin ve bşk. 1997; 1998; 1999; 2000; Summers 1993; Sagona ve bşk. 1995a; Parker 1996; 1999; Tarhan1975; 1989; 1994; 2005; 2007; Tarhan ve Sevin 1993; Tarhan ve bşk. 1994; Kaygaz 2002; Özfrat 2006b; 2006c; 2007b; 2009; Yiğitpaşa 2010b
8.2		Altıntepe	II		
8.3		Sos Höyük	IIB		
8.4		Karagündüz	3-4c		
8.5		Van Kalesi Höyüğü	Ila		
8.5		Çavuştepe	II		
8.5		Van Kalesi, Giriktepe, Saztepe, Bağdısan, Kötek, A. Elmalık, Sazlıkyanı, İpsimara, Erzurum Müzesi, Anadolu Med. Müzesi			
9.1.a		İmikuşağı	Vb-a	TESTİ I-Uzun Boyunlu Yuvarlak Gövdeli; a)Basit Ağız Kenarlı	Sevin 1983; 1985a; 1995; Kaygaz 2002; Yiğitpaşa 2010b
9.1.a		Van, Kars, Erzurum, Malatya, İstanbul Arkeoloji Müzesi			
9.1.b		İmikuşağı	Vb-a	I -Uzun Boyunlu Yuvarlak Gövdeli; b)Yonca Ağız Kenarlı.	Von Der Osten 1952; Sevin 1983; 1985a; 1995; 1998; Sevin ve bşk. 1997; 1998; 1999; 2000; Summers 1993; Kaygaz 2002; Tarhan 1994; 2005; 2007; Tarhan ve Sevin 1993; Tarhan ve bşk. 1994; Yiğitpaşa 2010b
9.1.b		Karagündüz	3-4c		
9.1.b		Van Kalesi Höyüğü	Ila		
9.1.b		Saztepe, Van, Adana, Malatya, Elazığ, , Erzurum, İstanbul Ark. Müzesi, Anadolu Med.			

		Müzesi			
10.1		Van, Kars, Adana, Malatya, Ahlat, Anadolu Med. Müzesi, İstanbul Ark. Müzesi		MATARA I -Dışa Çekik Ağızlı Kısa Boyunlu Küresel Gövdeli; II -Dışa Çekik Ağızlı Uzunca Boyunlu Yuvarlak Gövdeli	Yiğitpaşa 2010b
10.2					
11.1		Köşkerbaba	III	ASKOS I - Tek kulplu, basık küresel gövdeli; II - Tek kulplu, basık oval gövdeli.	Ökse 1988; Bilgi 1991
11.2					
12.1		Adana, Erzurum, H. Perk Öz. Müzesi, Van Ark. Müzesi		RİTON I -Hayvan Biçimli: a)At, b)Güvercin, c)Boğa, d)Dağ Keçisi	Yiğitpaşa 2010b
12.2		Erzurum, H. Perk Öz. Müzesi, Van Ark. Müzesi		II -Boynuz Biçimli Hayvan Protomlu: a)Koç, b)Dağ Keçisi	Yiğitpaşa 2010b
12.3		Erzurum, Kars, Van Müzesi		III -Anfora-Riton	Yiğitpaşa 2010b
12.4		Sos Höyük Karagündüz Höyük	IIB	IV -Gruplandırılmayan: a)Kartal, b)Boğa	Parker 1996; Sagona ve bşk. 1998; Yiğitpaşa 2010b
13		İmikuşağı Karagündüz Van Müz., Sazlıkyanı, Saztepe, Yeşilalıç II	Vb-a 3-4c	ÇAYDANLIK/EMZİKLİ KAP Uzunca Boyunlu Yuvarlak Gövdeli	Sevin 1983; 1985a; 1985b; 1995; 1998; Sevin ve bşk. 1997; 1998; 1999; 2000; Summers 1993; Kaygaz 2002; Özfırat 2006b; 2007; Kaygaz 2002; Yiğitpaşa 2010b

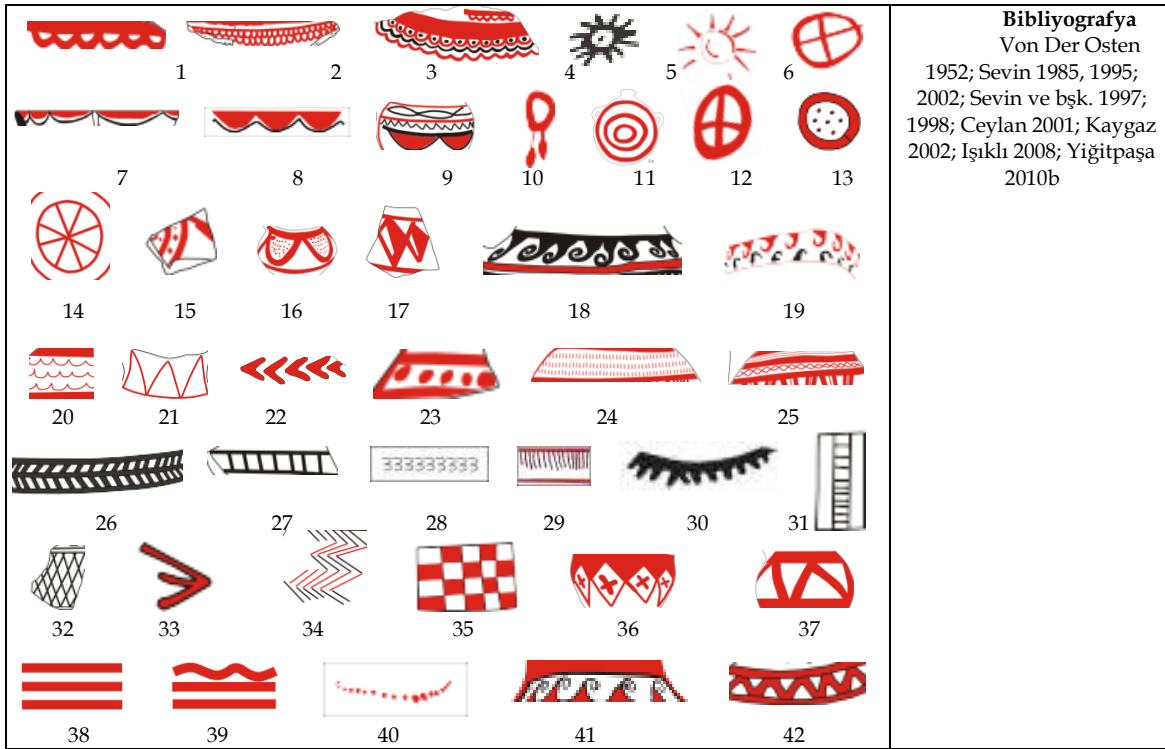
					<p>Bibliyografya</p> <p>Bilgi 1987; Ökse 1988; Summers 1993; Sevin 1998; Sevin ve bşk. 1999; 2000; Kaygaz 2002; Özfırat 2009; Yiğitpaşa 2010b</p>
---	--	--	--	--	--

Çizim I: Düzleştirilmiş Ağız Üzeri Bezeme Motifleri

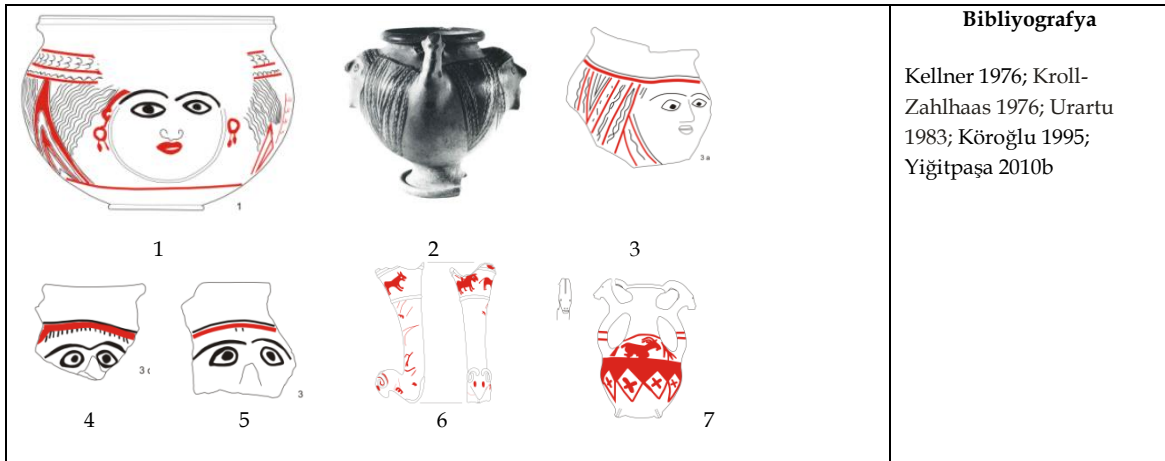
Bibliyografya
 Von Der Osten
 1952; Emre 1969; Taşyürek
 1977; Özkorucuklu 1995;
 Sevin 1998; 2004; Sevin ve
 bşk. 1997; 1998; Kaygaz
 2002; Işıklı 2008; Yiğitpaşa
 2010b

Çizim II: Çeşitli Üçgen Motifleri

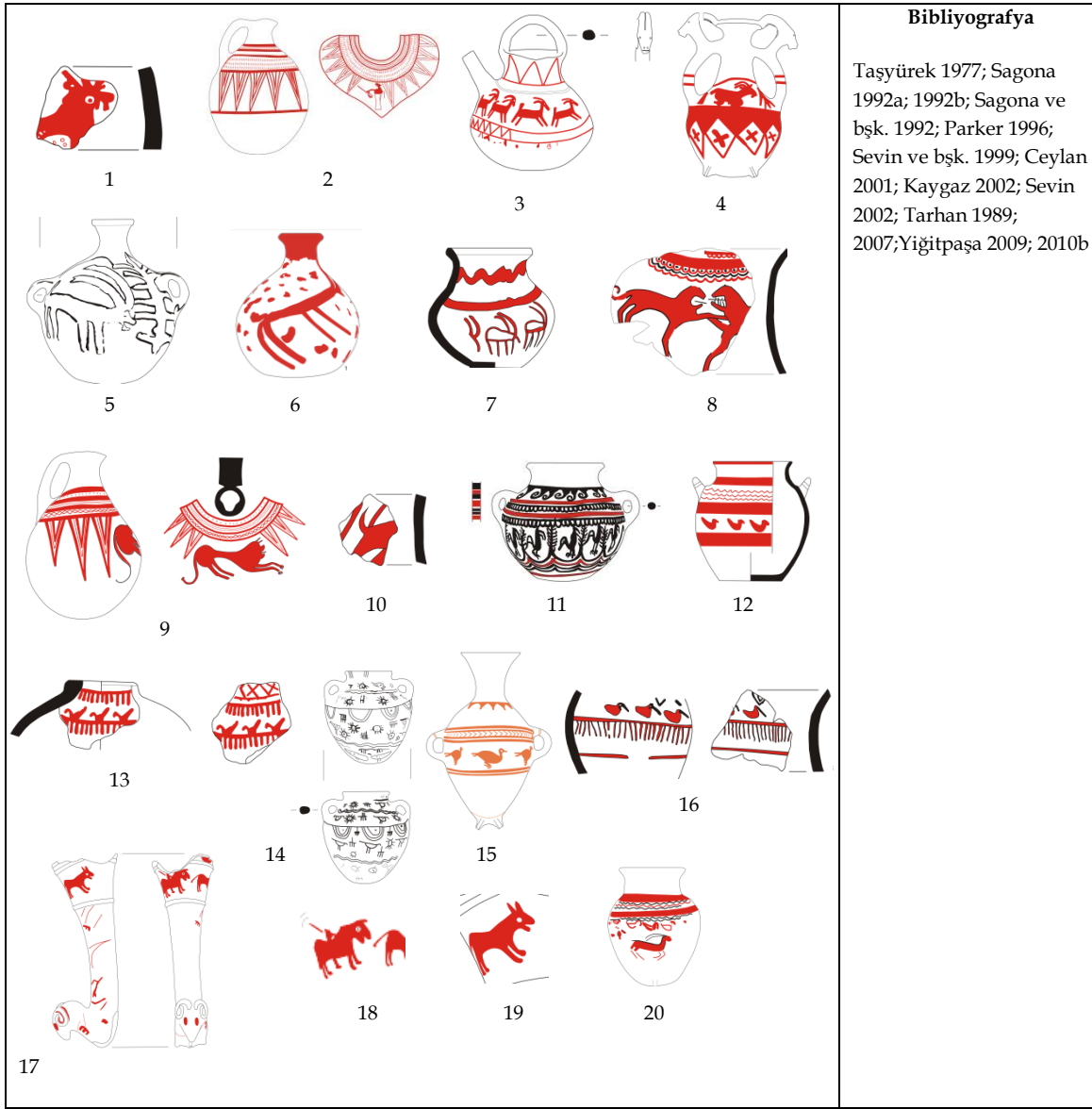
Bibliyografya
 Von Der Osten
 1952; Sevin 1985, 1995;
 2002; Sevin ve bşk. 1997;
 1998; Ceylan 2001; Kaygaz
 2002; Işıklı 2008; Yiğitpaşa
 2010b

Çizim III: Gövde Üzerine Yapılan Bezeme Motifleri

Bibliyografya
 Kellner 1976; Kroll-
 Zahlhaas 1976; Urartu
 1983; Köroğlu 1995;
 Yiğitpaşa 2010b

Çizim IV: Çeşitli İnsan Motifleri

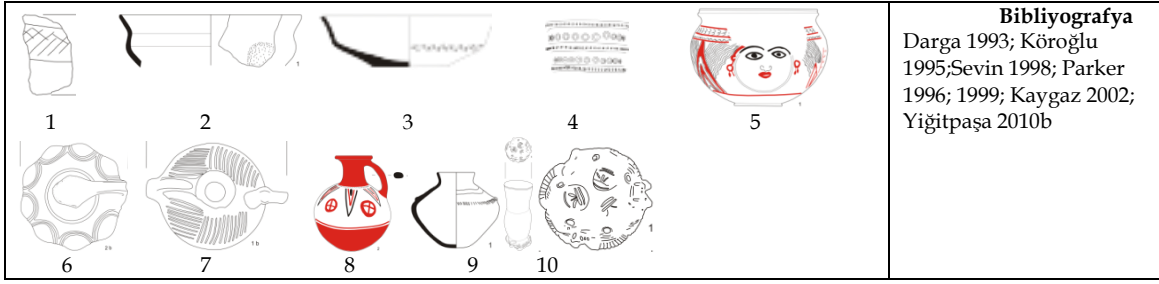

Çizim V: Çeşitli Hayvan Motifleri

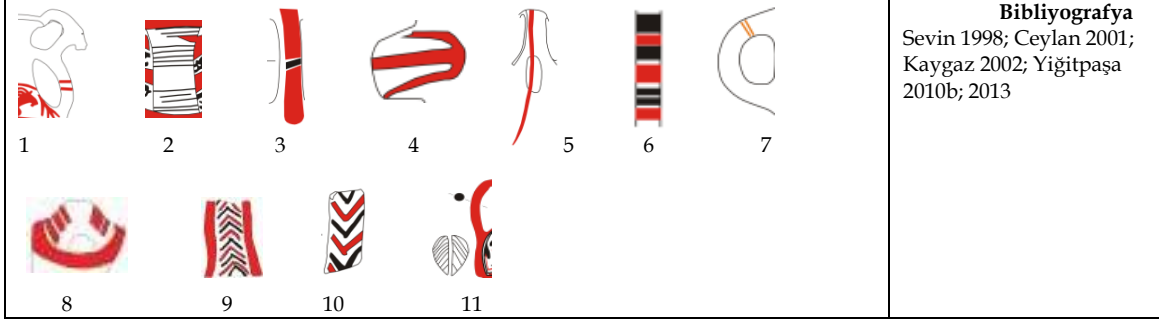
Çizim VI: Çeşitli Bitki Motifleri

Çizim VII: Çeşitli Kazıma ve Kabartma Motifleri

Bibliyografya
Darga 1993; Köroğlu
1995;Sevin 1998; Parker
1996; 1999; Kaygaz 2002;
Yiğitpaşa 2010b

Çizim VIII: Kulp Bezeme Motifleri

Bibliyografya
Sevin 1998; Ceylan 2001;
Kaygaz 2002; Yiğitpaşa
2010b; 2013

KATALOG*

Levha 1

1- Ahlat Müzesi, Matara, Satın Alma, Envanter No: 1007, Çiz No: 1, ağız içi çapı 3 cm., yükseklik 28 cm., deve (5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, el-kalıp yapımı, bezeme kiremit (10 R 4/6). Yayın yeri: (Yiğitpaşa 2010b: Lev. 90/1). (Resim 1) **Tanımı:** Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı ancak ağız kırık, alçak boyunlu, yuvarlak gövdeli ve dipsizdir. Gövde üzerinde iç içe 4 daire vardır.

2- Ahlat Müzesi, Matara, Satın Alma, Ahlat, Envanter No: 2134, Çiz No: 2, yükseklik 20 cm., deve (5 YR 6/6) hamurlu, krem (7.5 YR 8/4) astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, el-kalıp yapımı, bezeme açık kırmızı (10 R 5/6). Yayın yeri: (Yiğitpaşa 2010b: Lev. 90/2). (Resim 2) **Tanımı:** Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, alçak boyunlu, yuvarlak gövdeli ve dipsizdir. Gövde üzerinde iç içe 3 daire ve en içteki dairede sekiz kollu yıldız bezeme vardır.

3- Kars Müzesi, Testi, Satın Alma, İğdir, Envanter No: 31.2.89, Çiz No: 1, ağız çapı 5 cm., yükseklik 15.2 cm., devetüyü (5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, bezeme kiremit (10 R 5/8). Yayın yeri: (Yiğitpaşa 2010b: Lev. 106/1). (Resim 3) **Tanımı:** Basit hafif dışa çekik ağızlı, uzun boyunlu, yuvarlak gövdeli, düz dipli. Kırmızı boya ile boyun üzerinde iki yatay paralel band, gövde üzerinde zig zag motif var.

4- Kars Müzesi, Testi, Satın Alma, Kars/Ardahan, Envanter No: 1.2.1969, Çiz No: 5, ağız çapı 6 cm., yükseklik 16 cm., devetüyü (5 YR 5/6) hamurlu, sarımsı krem (7.5 YR 7/3) renginde astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, bezeme koyu kahve (5 YR 3/3). Yayın yeri: (Yiğitpaşa 2010b: Lev. 105/2). (Resim 4) **Tanımı:** Dışa dönük ağızlı, yuvarlak boyunlu, yuvarlak gövdeli ve düz diplidir. Ağızdan gövde üzerine dikine şerit kulp var. Koyu kahve renk ile ağız üzerinde boya band, kulp üzerinde de ucu aşağı doğru sarkıtılmış üçgenin içi taranmıştır. Boyun üzerine üç paralel band ile oluşturulmuş iki frizin içi dikine paralel olarak bandlarla taranmış. Bu friz ile alttaki kulp bitimindeki band arasındaki frizde, üçgenlerin altı üstteki banddan başlamak üzere ucu alttaki banda kadar devam eden üçgenin içinde 3 adet daha üçgen vardır. Gövde üzerinde üç band ile oluşturulmuş iki frizin üsttekinde sağa yatık olarak paralel olarak yapılmış, alttaki frizdekilerde sola yatık olarak verilerek balık kılçığı bezemesi yapılmıştır.

5- Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Yonca Ağızlı Testi, Giriktepe, Kazı No: PD 71, Envanter No: 102.176.64, Çiz No: 2, ağız çapı 4 cm., mevcut yükseklik 13 cm.,devetüyü (5 YR 6/6) hamurlu, krem (7.5 YR 8/3) astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Yayın yeri: (Yiğitpaşa 2010b: Lev. 91/2). (Resim 5) **Tanımı:** Yonca ağızlı, yüksek boyunlu, yuvarlak gövdelidir. Gövdenin yarısından itibaren yok. Gövde üzerinde 4 oluk bezeme var.

Levha 2

1- Malatya Müzesi, Yonca Ağızlı Testi, Satın Alma, Envanter No: 1780, Çiz No: 1, ağız çapı 7 cm., yükseklik 18 cm., devetüyü (5 YR 6/6) hamurlu, deve (5 YR 6/8) astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, bezeme siyah (7.5 YR 3/1). (Resim 6) **Tanımı:** Yonca ağızlı, ovalimsi gövdeli, yükseltilmiş dipli. Ağızdan gövdeye inen dikey şerit kulp var. Boyun üzerinde siyah renk ile aşağı doğru sarkıtılmış dolgulu üçgen motif var ancak dökülmüş. Boynundaki üçgen bezemeleriyle "Triangle Ware/Üçgen Bezeli Seramik" türündedir. Yayın yeri: (Yiğitpaşa 2010b: Lev. 107/1).

2- Malatya Müzesi, Matara, Satın Alma, Envanter No: 6963, Çiz No: 2, ağız çapı 2.5 cm., yükseklik 16 cm., devetüyü (5 YR 6/6) hamurlu, sarımsı krem (7.5 YR 8/4) astarlı, astarın 3/1'i dökülmüş, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, el-kalıp yapımı, bezeme kahverengi (5 YR 7/6), siyah (7.5 YR 3/1). Yayın yeri: (Yiğitpaşa 2010b: Lev. 107/2). (Resim 7) **Tanımı:** Ağız kırık, uzun ve dar boyunlu, küresel gövdeli. Kahverengi ve siyah renk ile yapılmış boya bezemeler yer alır. Boyun üzerinde mevcut 4 yatay paralel band, gövdenin

*Kum içindeki tanelerin 1 mm. çapından daha küçük olduğu durumlarda 'İnce kum katkı'; 2 mm. ise 'orta kum katkı'; 2 mm.'den daha büyük ise 'kaba kum katkı' kullanılmıştır. Özü tamamen siyah ya da kurşuni renkteyse 'kötü pişirilmiş'; iç ve dış çeper hamurunun renginde, öz siyah renkteyse 'orta pişirilmiş'; öz tümüyle hamurunun rengindeyse ve kesitte bir renk değişimi yoksa 'iyi pişirilmiş', terimleri kullanılmıştır.

Renkler için Munsell Soil Color Charts (GretagMacbeth 2000) katalogundan yararlanılmıştır.

üst bölümünde 5 adet yatay paralel band var. Alttaki banddan dibe kadar inen dikine paralel 3 band vardır. Gövde üzerinde aşağı doğru dikine zig zag motifidir. Kabin 1/3'ünün astar ve boyası dökülmüştür.

3- Malatya Müzesi, Testi, Satın Alma, Envanter No: 3732, Çiz No: 3, çap 7 cm., sarımsı kahverengi (7.5 YR 7/6) astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. (Resim 8) Tanımı: Ağız kırık, ovalimsi gövdeli, düz dipli. Ağızdan gövdeye inen dikey şerit kulp ve kulpun üst kısmında da çıkıntı var. Boyun üzerinde siyah renk ile aşağı doğru sarkıtılmış dolgulu üçgen motifidir ancak dökülmüştür. Boyunla gövde arasında iki, gövde üzerinde de bir oluk bezeme var. Yayın yeri: (Yığıtışa 2010b: Lev. 107/3).

Levha 3

1- Van Müzesi, Çömlekçik, Satın Alma, Envanter No: 74.5.62, Çiz No: 1, ağız çapı 5 cm., yükseklik 9.5 cm., deve (5 YR 6/6) hamurlu, krem (7.5 YR 8/3) renginde astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, alacalanma var, açkısız, el yapımı. (Resim 9) Tanımı: Basit ve dik ağızlı, kısa boyunlu, şişkin gövdeli ve düz diplidir. Ağızda, ağız içinde ve boyunla gövde arasında da iki adet olmak üzere 4 adet oluk bezeme ve omuz üzerinde çentikle yapılmış zincir süsleme vardır.

2- Van Müzesi, Testi, Satın Alma, Envanter No: 2.17.82, Çiz No: 2, ağız çapı 8.5 cm., yükseklik 22.2 cm., koyu deve (5 YR 6/6) hamurlu, kirli beyaz (7.5 YR 8/3) renginde, gövdenin altı hamurunun renginde, ağız ve boyun kiremit (2.5 YR 5/8) astarlı, orta kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, bezeme kiremit (2.5 YR 5/8), siyah (5 YR 2.5/1). Tanımı: Dışa dönük ağızlı, uzun boyunlu, küresel gövdeli ve düz diplidir. Ağız altından gövdeye birleşen bir kulp, boyunla omzun birleştiği yerde üzeri çentikle yapılmış zincir süsleme ve bu bezemeye gövdenin altındaki kırmızı band arasında bezemeler vardır. Uçları zincir bezemeden aşağı doğru sarkıtılmış siyah renkle yapılmış üçgenlerin içine kırmızı renkle üçgen ve siyah bir çizgi, bu daireler arasında kırmızı renkle yapılmış daireler içine artı motifleri yapılmıştır. (Resim 10)

3- Van Müzesi, Çömlekçik, Satın Alma, Envanter No: 42.1.76, Çiz No: 3, ağız çapı 9 cm., yükseklik 18.5 cm., deve (5 YR 6/6) hamurlu, krem (7.5 YR 8/3) renginde astarlı, orta kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, el yapımı, bezeme kahvemsî siyah (5 YR 3/1). (Resim 11) Tanımı: Basit hafif dışa dönük ağızlı, kısa boyunlu, yuvarlak gövdeli ve düz diplidir. Gövdeyle boyun arasında karşılıklı dikine kulp var. Gövde üzerinde iki yüzünde de simgesel ve gerçekçi bezemeler var. Kahvemsî siyah renklerle 4 friz ve ağız üzerinde de dikine yapılmış bandlar var. Ağızdaki bandın hemen altında yatay paralel bir band, altta çift çizgiyle yapılmış dalga, yatay band ve çift çizgiyle yapılmış dalga arasında frizler oluşturulmuş. İlk frizde simgesel olarak verilmiş göz şeklinde güneş ve ortasında nokta, çeşitli çizgiler ve başı, gözü ve gagası, kuyruğu, gövdesi yuvarlak ve ortasında nokta ve iki ayaklı olarak verilmiş kuş motifidir, ikinci frizde aynı, üçüncü frizde ise üst banda bitişik olarak iç içe üç yarım daire (damla) ve ortasında nokta, bunların aralarında üst banddan aşağı doğru sarkıtılmış tırnığa? benzer bezeme, simgesel olarak verilmiş göz şeklinde güneş ve ortasında nokta, başı, gözü ve gagası, kuyruğu, gövdesi yuvarlak ve ortasında nokta ve iki ayaklı olarak verilmiş kuş motifidir, aralarında yine tırnuk? motifidir ve çeşitli çizgiler, en alt frizde ise kuşlar çok daha büyük boyutta ve çizgisel bezemeler vardır. Bazı bezemelerin neyi simgelediğini kesin olarak bilemiyoruz ancak güneş motifidir en azından gündüzü simgeliyor olabilir. Burada bir doğa olayı anlatılıyor.

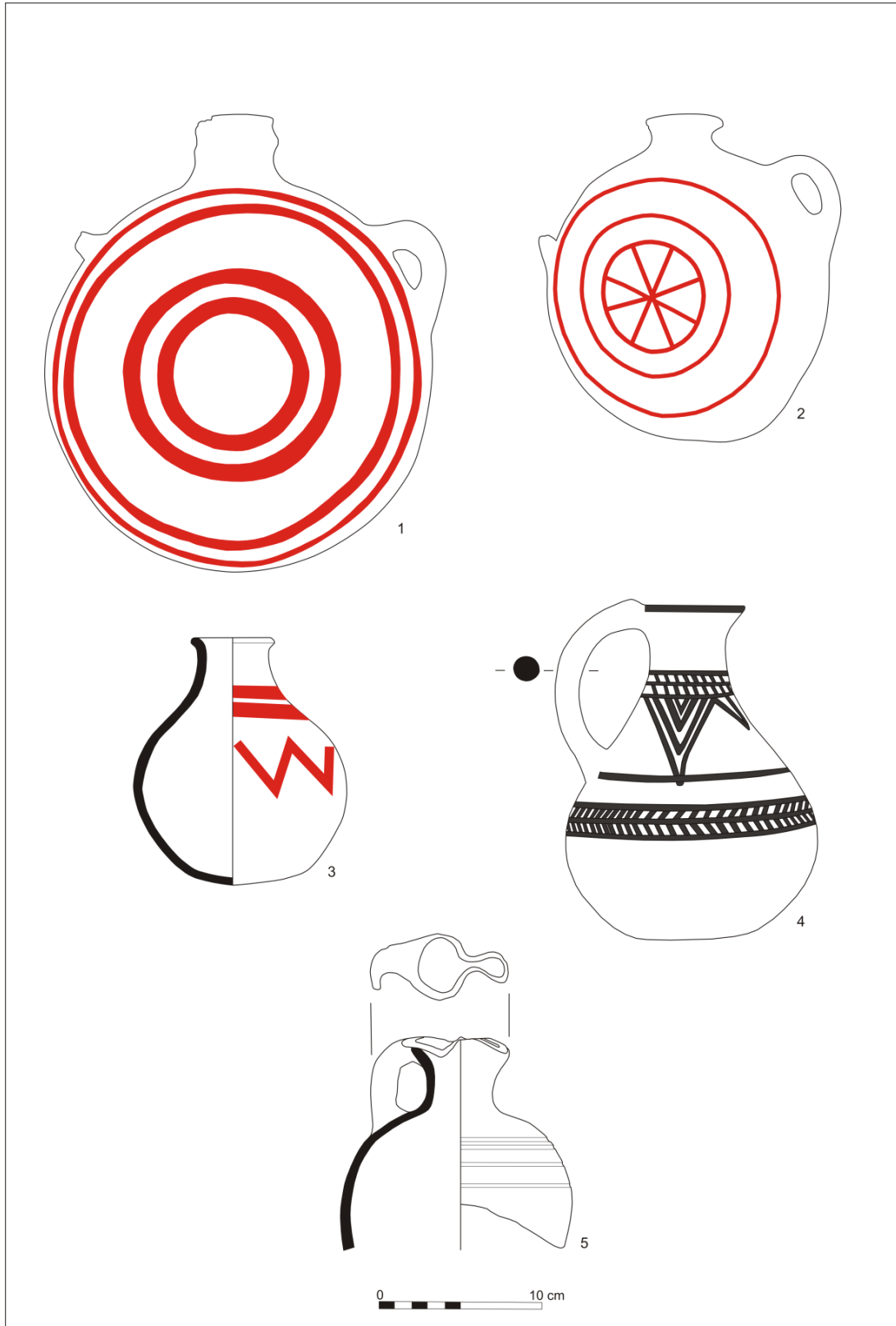
4-Van Müzesi, Yonca Ağızlı Testi, Satın Alma, Envanter No: 4.6.82, Çiz No: 4, ağız çapı 5 cm., yükseklik 16.5 cm., deve (5 YR 6/6) hamurlu, açık krem (7.5 YR 8/3) renginde astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, bezeme kiremit (2.5 YR 5/8). (Resim 12) Tanımı: Basit ve yonca ağızlı, ağız kenarları yer yer aşınmış, uzun boyunlu, yuvarlak gövdeli, gövdede kavlama var ve düz diplidir. Ağızdan gövdeye kadar dikey şerit kulp var. Gövde üzerinde kırmızı boya ile bir dikey çizgiye bitişik olarak yapılmış yatay paralel 4 çizgi ve bunların oluşturduğu alt frizde ise nokta bezemeler vardır.

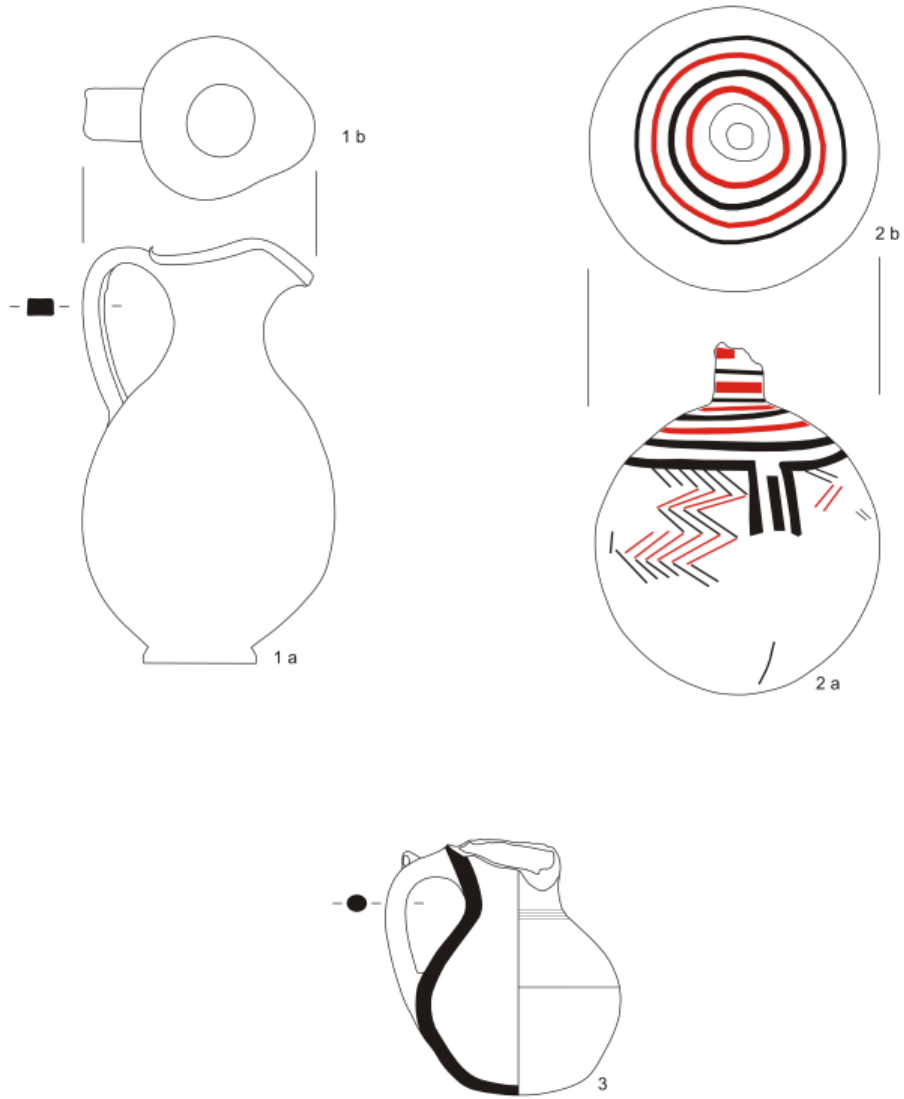
Levha 4

1- Van Müzesi, 3 Koç Protomlu Boynuz Ritonu, Satın Alma, Envanter No: 9.1.80, Çiz No: 1, ağız çapı 8.5 cm., yükseklik 25 cm., krem (7.5 YR 8/3) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, el yapımı. (Resim 13a-b) Tanımı: Basit dik ağızlı, silindirik uzun boyunlu, uzun gövdelidir. Dipte 3 adet ağız, göz, burun ve boynuzu kabartma şeklinde verilmiş koç başı vardır.

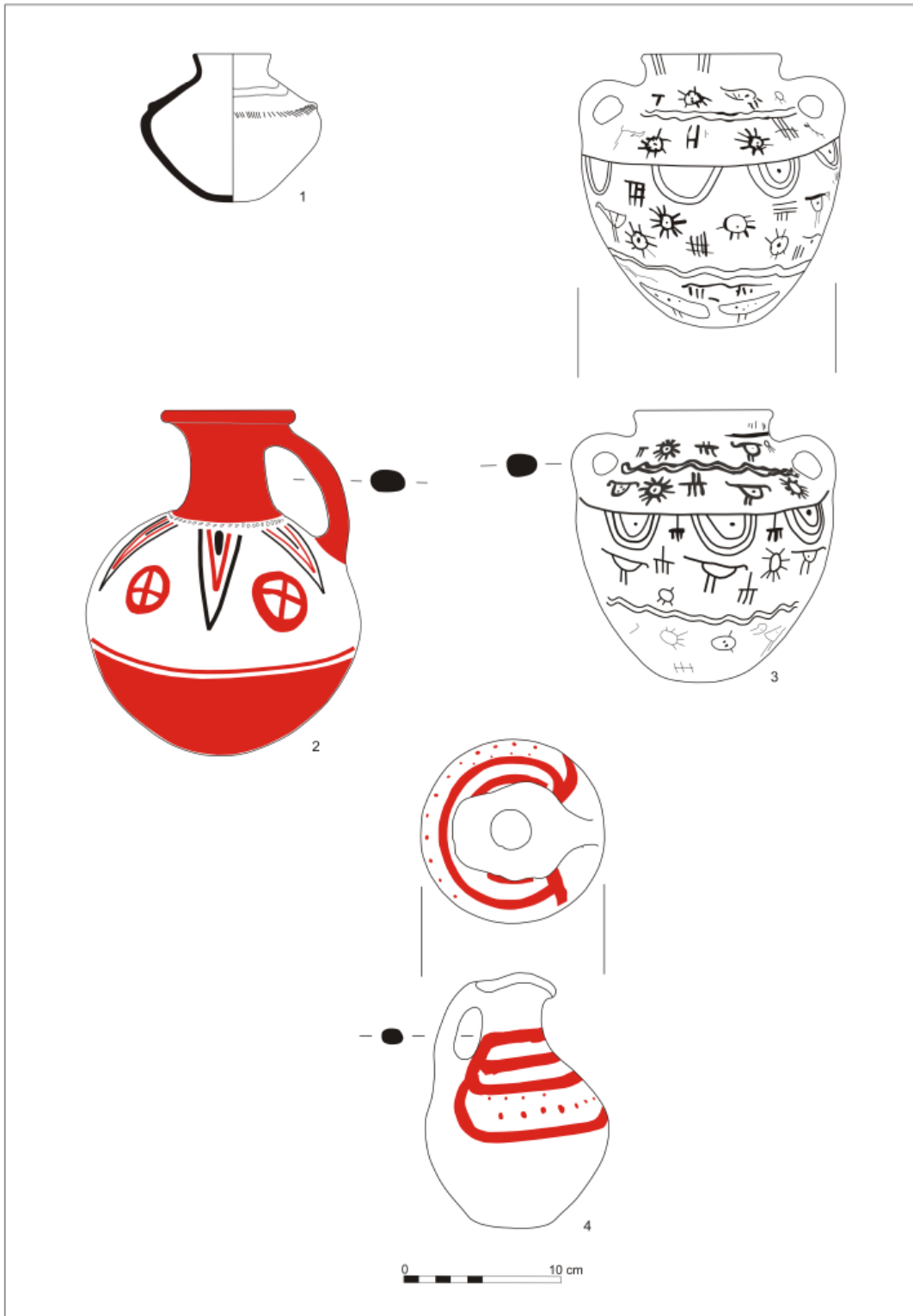
2- Van Müzesi, At şeklinde Riton, Satın Alma, Envanter No: 14.1.90, Çiz No: 2, ağız çapı 7.5 cm., yükseklik 26.5 cm., deve (5 YR 6/6) hamurlu, krem (7.5 YR 8/3) renginde astarlı, orta kum katkılı, kötü pişirilmiş, açkılı, el yapımı, bezeme kiremit (2.5 YR 5/6). Tanımı: At şeklinde yapılmış riton. Çok sayıda parçalara ayrılmış ve tekrar yapılandırılmıştır. Genelde yuvarlak hatlara sahip, burnu küt şeklinde sonlanıyor. Sırtında huni şeklinde sıvı doldurma deliği var. Ayaklar işlenmemiş, bacaklar düz olarak bir anda sonlanıyor. Göğsünde küçük sıvı deliği var. Göz ve kulak hafif plastik şekilde verilmiş, burun ve ağız ise kazıma ile yapılmıştır. Karın düz ve kuyruk da vücuda bitişik bir şekilde verilmiştir. At, kırmızı boya ile zengin koşum takımlarıyla betimlenmiştir. Çapraz tarama ile verilmiş sırtındaki eyeri sağlamlaştırmak için karın ve kuyruk altından kolan geçirilmiştir. Dizginler iki sıralı ve içi dikey band tarama ile yeleleri de içi boya dolgulu üçgen, huninin içi dikine paralel çizgi, dışı da içi dolgulu üçgen ve gövdesinin sağından ve solundan aşağı doğru sarkıtılmış içi dolgulu üçgen motifleri yer almaktadır. (Resim 14a-c)

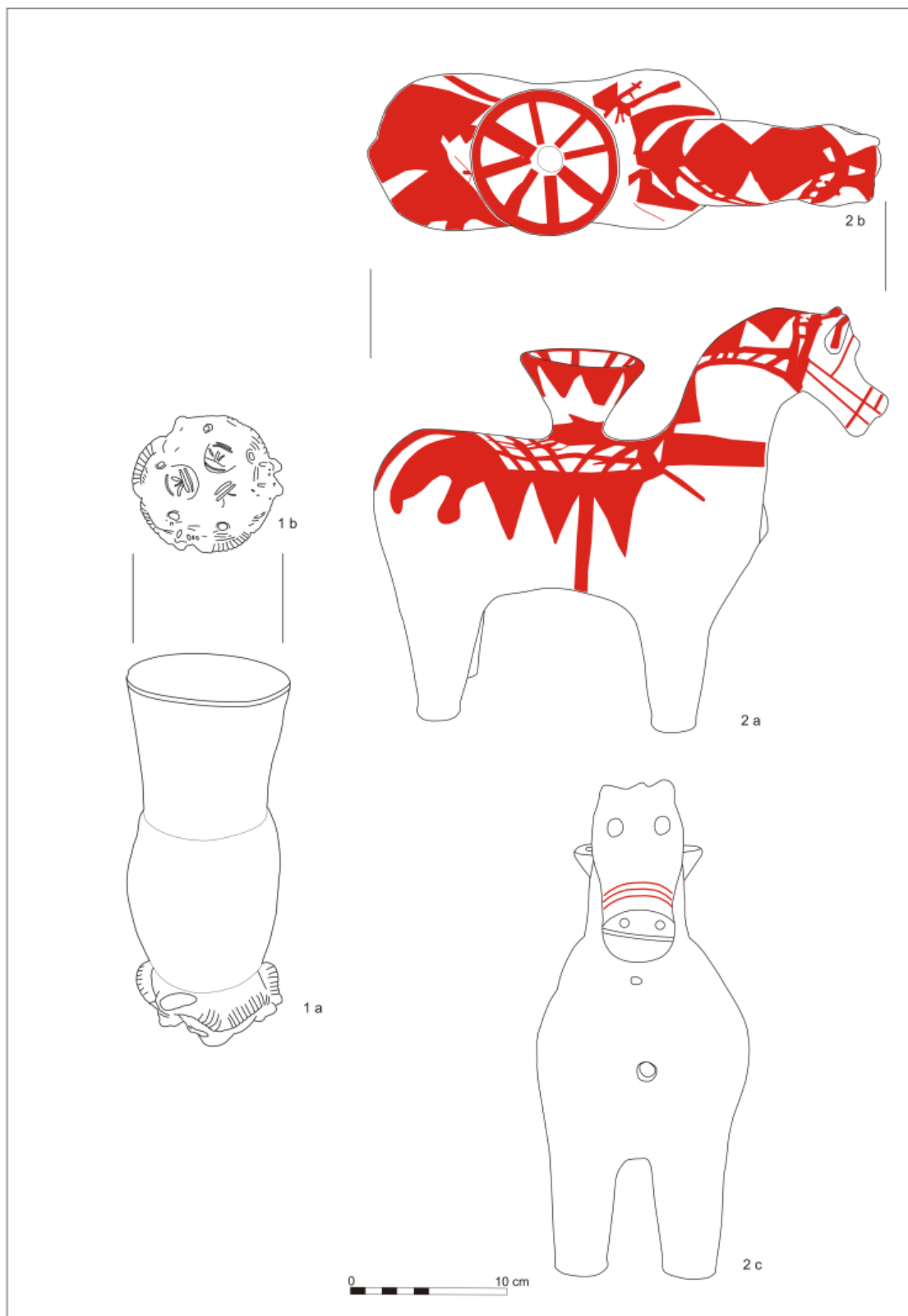
Levha 1

Levha 3

RESİMLER

Resim 1: Ahlat Müzesi

Resim 2: Ahlat Müzesi

Resim 3: Kars Müzesi

Resim 4: Kars Müzesi

Resim 5: Ankara Med. Müz.

Resim 6: Malatya Müzesi

Resim 7: Malatya Müzesi

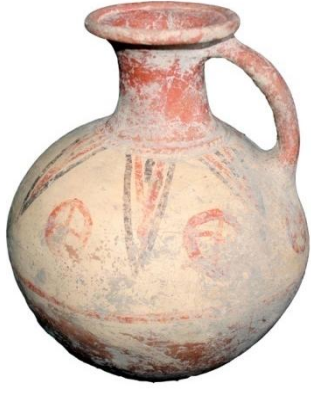

Resim 8: Malatya Müzesi

Resim 9: Van Müzesi

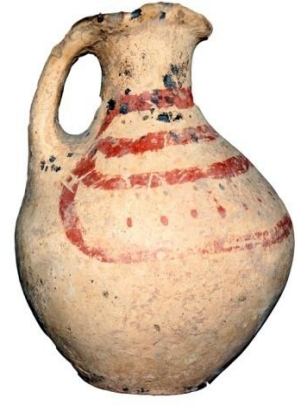

Resim 10: Van Müzesi

Resim 11: Van Müzesi

Resim 12: Van Müzesi

Resim 13a: Van Müzesi

Resim 13b: Van Müzesi

Resim 14a: Van Müzesi

Resim 14b: Van Müzesi

Resim 14c: Van Müzesi